Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Орта кюн, тотурну ал айы (март) 27, 2025 жыл

№ 37 (21550)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ · ВРЕМЯ · ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Коковну Малкъар халкъны жангырыууну кюню бла АЛГЪЫШЛАУУ

Къабарты-Малкъарны хурметли жамауаты!
Багъалы жерлешлерим!

Сизни келе тургъан байрам бла – Малкъар халкъны жангырыууну кюню бла жюрегимден къызыу алгъышлайма!

Бизни барыбызгъа да къууанч келтирген ол кюн тюзлюк хорламай къалмазлыгъыны белгисиди. Малкъар халкъны зор бла туугъан жеринден кёчюрюлюп, узакъгъа созулгъан бек къыйын жылладан сора тарых ата журтуна къайтханы анга шагъатды.

Андан сора озгъан онжыллыкъла социал, экономика эмда маданият жаны бла уллу жетишимле болдурууну жыллары болгъандыла. Бюгюнлюкде малкъар халкъ Къабарты-Малкъарны кёпмиллетли бирикген эмда шуёх юйюрюнде алгъа таукел атлайды, хар жаны бла да бийик жетишимлеге жетеди, республиканы, саулай къыралны да айныууна кесини тийишли юлюшюн къошады.

Мындан ары да бирликни, шуёхлукъну, къарындашлыкъны ёмюрлюк тёрелерине кертичи болуп, битеу къурау онгларыбызгъа таянып бирге барсакъ, не уллу къыйынлыкъланы да хорларыгъыбызгъа, туугъан республикабыз, саулай Ата журтубуз да жашнар ючюн салыннган борчланы толтурлугъубузгъа ишексизме.

Къабарты-Малкъарда жашагъанланы барысын да жюрегими теренинден алгъышлайма, мамырлыкъ, монглукъ, насып эмда ырахатлыкъ тежейме!

Кенгеш

Саулукъларында заранлары болгъанлагъа спортну айнытыугъа – энчи эс

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Россей Федерацияны Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси **Юрий Чайкада** советни кенгешине къатышханды. Ол саулукъларында чекленнген онглары болгъан абаданлагъа бла сабийлеге физический культураны адаптив системасын округда айнытыу соруулагъа жораланнганды. Келишдирилген болумлада спорт бла кюреширча онгланы къурау энчи аскер операцияда ауур жаралы болгъан аскерчилени жамауатха бютюн къошулууларына да себеплик этеди.

Юрий Яковлевич саулукъларында чекленнген онглары болгъан адамлагъа спорт инфраструктураны женгил табылыуу къырал тамата салгъан борчладан бири болгъанын белгилегенди. Сакъатлыкълары болгъан инсанлагъа эс буруууну юсюнден айта, Президентибиз Владимир Владимирович Путин ол «жамауатны тынгылылыгъын, аны бирлигин эм жашау этерге боллугъун кёргюзтген магъаналы кёрюмдю болгъанын» бир кере чертип къоймагъанды.

Къабарты-Малкъарда ол жаны бла тийишли ызгъа салыннган иш Нальчикде Спорт-адаптив школну мурдорунда кереклисича бардырылады. Мында къулакълары эшитмегенлеге спорт, таяныу-къымылдау жаны бла санларында чурумлары болгъанлагъа спорт эмда сокъурлагъа спорт 8 бёлюмде айнытылынады – тхэквондо, садакъ атыу, жюзюу, женгил атлетика, бочча, голбол, гитче футбол эм пауэрлифтинг. Школда юйреннгенле эришиуледе, ол санда битеуроссей даражалылада да хорлайдыла.

Былтыр «Доступная среда» къырал программагъа тийишлиликде школгъа керекли спорт оборудование алыннганды, специалистле хазырланнгандыла, муниципалитетледе тийишли бёлюмле къураладыла.

Иш тынчладан тюйюлдю эмда «Ата журтну къоруулаучулары» фондну республикалы бёлюмю бла бирликде бардырылады.

Былтыр СВО-ну ветеранлары болгъан жашларыбыз Ставропольда ётген Ата журтну къоруулаучуларыны кубогунда беш майдал къоллу болгъандыла.

Бу ызны андан ары да бютюн тири бардырлыкъбыз, деп айтылынады КъМР-ни Башчысыны телеграм-каналында.

Жангыртыу

Жамауат тийреле игилендириледиле

Быйыл Къабарты-Малкъарда "Жашау этерге инфраструктура" миллет проектге кёре 23 жамауат жер игилендирилликди.

Ол санда Прохладный шахарда Ленин атлы орамда аллея къураллыкъды. Аны тёртюнчю битеуроссей конкурсда грантха тийишли болгъандан сора бардырыргъа онг табылгъанды. Аны ючюн алты мингден артыкъ адам къол кётюргендиле. Ол Больничныйден Почтовый орамгъа дери созуллукъду.

Черек районда да Къашхатауда, Огъары Жемталада, Герпегежде стелала салыныракъдыла. Бабугентде МФЦ-ны майданын эм Жемталада да элге кирген жерни айбатландырлыкъдыла.

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйини 2024 жылда ишини юсюнден доклады

«...адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйини институту къуралып тохтагъаннга санаргъа боллукъду... Ол жамауатха керекди эмда анга сурам уллуду. Инсанларыбыз кеслерини социал, урунуу, жашау журтла, экономика эмда политика эркинликлерин къоруулауда ма андан табадыла болушлукъну» (В.В. Путин)

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйини (андан ары жаланда Уполномоченный деп жазылып къаллыкъды) жыл сайын этилиучю доклады «Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинлиги жаны бла уполномоченныйини юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2006 жылны 3 ноябринде чыгъарылгъан Законуну 25-чи статьясына тийишлиликде эмда бу шартлагъа кёре хазырланнганды:

жер-жерледе энчи приёмла бардырылгъан кезиуледе алыннган билдириулеге кёре;

республикада, Россей Федерацияны башха субъектлеринде жашагъанладан, гражданстволары болмагъанладан, тыш къыралладан да тюшген тарыгъыулагъа бла тилеклеге кёре;

Уполномоченныйини сурамы бла толтуруучу властьны федерал органларыны жер-жерледе бёлюмлеринден, Къабарты-Малкъар Республиканы къырал власть органларындан бла жер-жерли самоуправленияны органларындан алыннган шартлагъа кёре;

къырал эмда башха учреждениялада, ол санда тутмакъладa, болгъанда оноучу къуллукъчуладан бла башха адамладан алыннган билдириулеге кёре;

правону къоруулаугъа жораланнган конференциялада, кенгешледе, «тёгерек столлада» алыннган материаллагъа бла шартлагъа кёре;

асламлы информация органлада басмаланнган, ол санда Интернетде чыкъгъан, материаллагъа кёре.

«Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинлиги жаны бла уполномоченныйини юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 25-чи статьясыны 1-чи кесегине тийишлиликде доклад Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине, Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысына, Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйге, Къабарты-Малкъар Республиканы Баш Сюдюню Председателине эмда Къабарты-Малкъар Республиканы прокуроруна жибериледи.

Докладда инсанла Уполномоченныйге асламысында къаллай тилекле эмда тарыгъыула бла келгенлерини юсюнден айтыладыла, аланы саны бла магъаналары кёргюзтюледиле, инсанланы къайсы эркинликлерине кёбюрек бузукълукъ этилгенлерини, адамны эркинликлерине бла праволарына бузукълукъ этилиуню сылтауларыны бла болумларыны юслеринден билдириуле бардыла, алагъа кёре Уполномоченный, къырал эмда муниципал органла этген мадарла туура этиледиле.

АЛ СЁЗ

2024 жылда къырал эмда муниципал власть органла,граждан обществону институтлары, дин эмда жамауат биригиуле эмда, сёзсюз, Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйини институту ишлерин энчи аскер операциягъа къатышханлагъа не жаны бла да себеплик эмда тутхучлулукъ этиуню, алагъа деп тохташдырылгъан ахча толусунлай эмда заманында тёленирине, башха социал себепликле этилирлерине къайгъырыуну баш борчларындан бирине санагъандыла. Аны бла бирге республикада гуманитар жюкле жыйышдырыу эмда аланы къазауат баргъан тийрелеге жибериу жаны бла иш да къуралгъанды.

СВО-да болгъан жигит аскерчилерибиз бла энчи тюбешиуле да бардырылгъандыла. Ол а, сёзсюз, бизни аскерчи жерлешлерибизни кёллерин кётюрюуде уллу магъананы тутханды, Уллу Ата журт урушну жылларында бизни ата-бабаларыбызны «Хар нени да фронтха, хар нени да Хорлам ючюн!» деген чакъырыулары кючюн тас этмегенин кёргюзтеди. Алай эсе уа, Россей хорламай къаллыкъ тюйюлдю!

Биз деменгили Россейни айырылмазлыкъ кесеги болгъан Къабарты-Малкъарда жашайбыз. Аны себепли къыралыбызда болгъанны жашауубузну бир кесегине санайбыз. Экономикасында, жамауат-политика жашауунда иги жанына тюрлениулеге къууанабыз, кемчиликлеге мудахланабыз.

Правону сакълаучула – граждан обществону бир кесегиди деп биз дайым да айтабыз. Ол себепден къыралда адамла къоркъмай, къыйналмай жашарча, аланы эркинликлерине, законлагъа да бузукълукъ этилмезча болумла къураугъа биз баш магъана беребиз. Алай болур ючюн республикада кёп зат этиледи.

2024 жылда Къабарты-Малкъар экономикасын бла социал бёлюмюн айнытыуда алгъа уллу атлам этгенди, «...миллет проектлени толтуруу жаны бла уа къыралны алчы регионларыны санына киреди, - деп белгилегенди КъМР-ни Башчысы Казбек Валерьевич Коков. Анга уа битеулю миллет продуктну ёлчемини ёсгени, бирикдирилген бюджетге кёп файда тюшгени шагъатлыкъ этедиле. Промышленностьда бла эл мюлкде жетишимле да къууандырадыла. Саулукъ сакълауда бла билим бериуде магъаналы проектле жашауда бардырыладыла, кёпюрле бла жолла ишленедиле, туризм айныйды, аны ырысхы-техника онглары кючленедиле.

Социал бёлюм тынгылы айныр ючюн, иги кесек ахча бёлюнеди, инсанларыбызны, артыкъда уллайгъан эмда саусуз адамларыбызны, кёп сабийли юйюрлени къолайлыкъларын бла ырахатлыкъларын кючлендирир ючюн, салыннган борчла толтуруладыла. Жамауатны бирикдириу кюч ала баргъанын, миллетлени бла динлени араларында келишиулюк сакъланнганын уллу ыразылыкъ бла белгилерге боллукъду.

Аны бла бирге республикада экономика, социал жаны бла да кемчилкле аз тюйюлдюле. Халкъны къарыусуз къауумун, артыкъда уллайгъанланы, сакъатланы, ёксюз эмда ата-аналары къарамай къойгъан сабийлени, къоруулау, алагъа тийишли онгла бериу тийишлисича къуралмайды. Пенсиялагъа бла башха социал тёлеулеге къошулгъан ахчаны ёлчеми бек керекли товарланы бла аш-азыкъны багъаларына арталлыда келишмейди. Жарсыугъа, учуз жашау журтла бек аз ишленедиле, бирле аны кёп жылланы сакълайдыла. Ма ол эмда башха кемчилкле адамланы чамландырадыла, алагъа къырал муниципал органлагъа, сюдлеге, ол санда Уполномоченныйге да тарыгъыргъа тюшеди.

Ол себепден Уполномоченныйини баш магъаналы иши республикада адамны бла инсанны праволарын бла эркинликлерин толусунлай хайырланыргъа, эркинликлерине бузукълукъ этиуню тюзетирге болушууду. Ол ишни биз власть органла, жамауат эмда дин биригиуле, граждан обществону институтлары бла байламлыкъда бардырабыз. Аланы асламысы бла бирге ишлеуню юсюнден келишимге къол салыннганды.

Аны бла бирге Уполномоченный къырал эмда муниципал власть органлагъа, башха къырал къурамлагъа да къажау турмагъанын дагъыда бир кере эсгерсек артыкъ болмаз. Бизни дауубуз жаланда адамны эркинликлерине бузукълукъ этген къуллукъчулагъады.

Энчи аскер операция баргъан кезиуде адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла тюбеген кемчиликлени юслеринден СКФО-ну субъектлеринде уполномоченныйлени РФ-ни Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси Ю.Я. Чайка бла 2024 жылны май айында болгъан тюбешиулеринде да айтылгъанды. Ол тюбешиуге биз, правону къоруулаучула, властьла адамны эркинликлерин къоруулауда проблемалагъа эмда уполномоченныйлени институтуна эс бургъан белгигеча эмда субъектлени башчыларына уполномоченныйлени ишлерине дайым да кёз-къулакъ болгъанлай турургъа деп этилген эсгертиугеча къарагъанбыз.

Уполномоченныйини институту къуралгъан биринчи кюнледен окъуна «Къабарты-Малкъар Республикада инсанлыкъ жамауатны къуралыуу эмда адамны эркинликлери» деген проект жарашдырылгъанды эмда аллай атлы илму-публицистика китапны басмалау иш барады (проектни автору эмда китапны жарашдыргъан Зумакъулланы Б.М.) Бюгюнлюкге 14 тому басмаланнганды. Хар бири 18-20 басма бет алады. Быллай зат Россей Федерацияны регионларында уполномоченныйлени ишлеринде биринчи кере этиледи.

Ол китаплада Уполномоченный жыл сайын хазырлагъан аналитика докладла, правону тинтиу бла кюрешген алимлени илму статьялары, РФ-ни Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйини бла регионлада омбудсменлени билдириулери басмаланадыла.

Китапла республиканы китапханаларына бла окъуу юйлерине жибериледиле.

БИРИНЧИ БЁЛЮМ

Инсанладан Уполномоченныйге тюшген тарыгъыуланы бла тилеклени магъаналары бла саны

2024 жылда Уполномоченныйге 667 тарыгъыу бла тилек тюшгенди. Ала конституциялы эркинликлеге кёре былай юлешиннгендиле:

энчи (инсанлыкъ) эркинликле (жашау этерге, намыс-сыйны сакъларгъа, инсанлыгъына къатылыргъа жарамау, гражданство, эркин жюрюрге, миллетинги тохташдырыргъа, дин тутаргъа, оюмунгу эркин айтыргъа эмда къоркъмай сёлеширге, керекли шартланы билирге эмда башха эркинликле) -123;

экономика эркинликле (энчи иеликге, предпринимательлик бла кюреширге, жерни хайырланыргъа, таможня законодательство жаны бла да эм башхала) -16;

социал эркинликле (юйюрню, аналыкъны бла сабийликни къоруулаauthor ргъа, социал болушлукъ алыргъа, жашау журтха, саулукъ сакълаугъа эмда медицина болушлукъгъа, урунургъа, таза къудуретде жашау этерге) -120;

маданият эркинликле (ана тилни хайырланыргъа, билим алыргъа, чыгъармачылыкъ бла кюреширге, устазлыкъ этерге, маданият жашаугъа тири къатышыргъа эмда башхала) -10;

политика эркинликле (сайлау этерге, къырал къуллукълада ишлерге, жер-жерли самоуправлениягъа, право бузукълукъла ючюн жазагъа тартыргъа, биригирге, халкъ аслам жыйылгъан ишле бардырыргъа, къырал властьладан право жаны бла болушлукъ излерге, басма органлагъа жалынчакъсыз болургъа, башхала да) -4;

къырал къорууларыгъына ышандырыу (уголовный эмда инсанлыкъ сюдлени кезиулеринде, административ право бузукълукъла эмда административ сюдле бла байламлы иишледе адамны эркинликлерине бузукълукъ этмеу, тутмакъланы праволарын сакълау) - 261;

энчи аскер операциягъа къатышханладан бла аланы юйюрлерини адамларындан, дагъыда урушдан къачып келгенлени тарыгъыулары бла тилеклери - 99;

ыспас письмола - 11.

Тарыгъыуланы бла тилеклени къайда алыннганлары:

ФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны эмда Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны тутмакъларында тургъанланы приёмгъа алгъанда – 294 (211).

Тарыгъыуланы бла тилеклени къайсы шахарладан бла районладан келгенлери:

Нальчик ш. – 173 (168);
Басхан ш. – 13 (9);
Прохладный ш. – 30 (7);
Басхан район – 10 (8);
Май район – 29 (7);
Урван район – 13 (15);
Прохладна район – 27 (88);
Терк район – 6 (6);
Чегем район – 110 (36);
Черек район – 61 (163);
Элбрус район – 9 (8);
Зольск район- 13 (9);
Лескен район - 8 (10);
Тыш къыраллы инсанла-140 (139);
Россей Федерацияны башха субъектлери – 25 (10).

Бу тарихле кёргюзтгенлерича, тарыгъыула бла тилекле правону хар тюрлюсю бла байламлыдыла. Алай адамны эркинликлерин къырал къорууларыгъына ышандырыу (уголовный эмда инсанлыкъ сюдлени кезиулеринде, административ право бузукълукъла эмда административ сюдле бла байламлы ишледе адамны эркинликлерине бузукълукъ этмеу, тутмакъланы праволарын сакълау) жаны бла жарсыула барысындан да кёпдюле - 261;

энчи (инсанлыкъ) эркинликле (жашау этерге, намыс-сыйны сакъларгъа, инсанлыгъына къатылыргъа жарамау, гражданство, эркин жюрюрге, миллетинги тохташдырыргъа, дин тутаргъа, оюмунгу эркин айтыргъа эмда къоркъмай сёлеширге, керекли шартланы билирге эмда башха эркинликле) -123;

социал эркинликле (юйюрню, аналыкъны бла сабийликни къоруулаupdates ргъа, социал болушлукъ алыргъа, жашау журтха, саулукъ сакълаугъа эмда медицина болушлукъгъа, урунургъа, таза къудуретде жашау этерге) -120.

Битеу тарыгъыуланы алып къарагъанда, следствие эмда дознание органланы ишлерине (ишлемегенлерине) тарыгъыуланы саны иги да азайгъанды – 2023 жылда 33-ден 3-ге дери.

Республиканы толтуруучу власть органларыны, жер-жерли самоуправление органланы бла коммунал службаланы ишлерине (ишлемегенлерине) Уполномоченныйге 121 (9) тарыгъыу келгенди. Аланы алай кёп болгъанларыны сылтауларындан бири - социал болушлукъ бла байламлы жарсыуланы ёсгенлериди - 51 (33). Бу тизмеге дагъыда урунуу халла -12 (9), жер -14 (11), коммунал служба -19 (15) бла байламлы тарыгъыула къошуладыла.

Инсанланы тарыгъыуларына бла тилеклерине Уполномоченный, тёреде болгъаныча, республиканы толтуруучу власть органлары эмда властьны федерал органларыны жер-жерледе органлары бла бирге къырал эмда муниципал органланы, тутмакъланы жокълап эмда тарыгъыулада кёргюзтюлген шартланы тюз болгъанларын бла къалгъанларын тинтип алай къарайды эмда анга кёре мадарла этеди.

Республикада адамны эркинликлерине уллу эмда дайым бузукълукъла этиу шартла 2024 жылда ачыкъланмагъандыла.

Былайда инсанланы приёмгъа алыуну тап къурау эмда ала бла бетден бетге тюбешип ушакъ этиу бек магъаналы болгъаныны шагъатлыкъ этген юлгюле келтириуню тюзге санайма.

2024 жылны 29 мартында, 28 июнюнда бла 20 ноябринде Уполномоченный эмда аны аппаратында ишлегенле Россейни Юристлерини ассоциациясыны регион бёлюмю бла бирге Т.К. Мальбахов атлы Къырал миллет библиотекада, Урушну, урунууну, Сауутланнган кючлени бла право низамны сакълаучу органланы ветеранларыны Нальчик шахар советинде, Урван, Чегем, Зольск эмда Май районланы бла Басхан шахар округну жер-жерли администрацияларында инсанла бла тюбешип, аланы тарыгъыуларына бла тилеклерине тынгылагъандыла.

2024 жылны 22 октябринде Уполномоченный Зольск районну прокурору эмда Зольск муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысыны къуллугъун толтургъан башчысы бла бирге Зольск районда жашагъанла бла тюбешиу къурагъандыла эмда аланы экология, жерни хайырланыу, халкъ усталагъа тутхучлулукъ этиу, кёп фатарлы юйлени къурулушларына ёз ахчаларын къошуп, аладан къуру къалгъанланы къоруулау бла байламлы жарсыуларына бла тилеклерине къарагъандыла. Инсанла бла аллай энчи тюбешиулени эсеплерине кёре биз ыспас письмола алгъанбыз.

Алайды да, Зольск районда П., Май районндан Д., Прохладный шахардан У., Нарткъаладан К. деген инсанла кеслерини письмоларында Уполномоченныйге аланы сабийлерин Украинада жесирликден къутхарыргъа себеплик этгени ючюн жюрек ыразылыкъларын билдиргендиле.

Ыспас письмола, жюрек ыразылыкъ да башха инсанладан да алыннгандыла. Сёз ючюн, биреуге сюдню оноуун кетерирге, бир тиширыугъа лицевой счётундан сылтаусуз алыннган ахчасын къайтарыргъа, дагъыда бир инсанны жаралы болгъан жашына аскер госпитальдан керекли документле алыргъа, аскер къазауатланы ветеранына жашап тургъан фатарында къалыргъа эркинлиги болгъанын тохташдырыргъа, башхасына Урунуу эмда иш бла жалчытыу арагъа эсепге тюшерге себеплик этгенибиз ючюн ыспас-бюсюреу алгъанбыз.

Уполномоченный инсанлагъа тюрлю-тюрлю къыйын жашау болумладан къутулургъа, ырысхы, юридический эмда башха болушлукъ алыргъа, праволарына бузукълукъ этилгенлеге аланы къайтарыргъа да себеплик этгенди. Т.Н. Москалькова белгилегенича, «Уполномоченныйини институтуну жангы стратегия борчу къуралгъанды. Ол, инсанны эркинликлерин къоруулау бла чекленип къалмай, къыйын жашау болумгъа тюшген адамгъа шарт болушлукъ тапдырыу бла байламлыды. Анга кёре бизден хар тарыгъыугъа бла тилекге уллу магъана бериу, терк да, къыйматлы да мадарла этиу изленедиле».

Кертиди, тилеклени барысын да толтурургъа къолубуздан келеди десем, тюз болмаз, алай а аладан бири да жууапсыз къалмазча этерге кюрешебиз. Былайда айтырыгъым, инсанладан келген тарыгъыуланы бла тилеклени жартысын биз аланы бергенлени ыразы этерча тамамлайбыз эмда аны иги кёрюмдюге санайбыз. Сёз ючюн айтханда, Уполномоченный ишин бардыргъан 16 жылдан аслам заманны ичинде ол неда аны аппаратында ишлегенле эс бурмагъандыла неда сансыз къарагъандыла деп киши дау этмегенди.

Уполномоченный инсанланы приёмгъа дайым да хар орта кюн алады. Аны аппаратында ишлегенле уа жарсыулары бла келгенле бла кюн сайын тюбешедиле. Адамны артха ийген кезиулерибиз болмагъандыла.

Уполномоченный инсанла бла тышында тюбешиулени да терк-терк бардырады. Аланы юслеринден алгъадан окъуна жер-жерли басма органлада, радио бла да билдириледи. Бизден болушлукъ излегенлени барысына да тынгылайбыз.

Приёмлагъа право низамны сакълаучу органланы, жер-жерли администрацияланы башчылары да къатышадыла. Аны хайырындан кёп кемчиликлени жер-жерледе кетерирге къолдан келеди.

Айхай да, дайым да тарыгъып тургъан, жашау къолайларына бюсюремеген инсанла да бардыла, алай аллайла аздан-аз бола барадыла. Алгъын Уполномоченный жыл сайын 900-1000 инсанны приёмгъа алып тургъанды, энди уа – 650-700 адамны дерикле да чыгъарла. Аны алайлыгъын проблемаланы азайгъанлары эмда адамны эркинликлери бла байламлы халны игиленнгени бла ангылатыргъа боллукъду деп, алай къарайма. Дагъыда бир сылтау – адамларыбызны миллет сезимлерини тюрленнгенлери. Энчи аскер операция бардырыла тургъан кезиуде социал, жашау къолайлыкъ жаны бла кёп проблемала арт болжалгъа салыннгандыла, кёпле белгилегенлерича, къазауат бара тургъанда, адамла къорагъанда, ол неда бу жетишмейди деп тарыгъыргъа айыпды.

Бизге жарсыулары бла келгенлени саны азайгъаныны юсюнден айтханда, Э. Диксонну бу сёзлерин юлгюге келтириуню тюзге санайма: «Мен бир адамны окъуна жюреги ачыудан жарылмазча эталгъан эсем, мени жашауум зырафына кетмегенди, мен бир адамны окъуна бушууун женгиллеталгъан эсем неда жюрек жарасын сынтыл эталгъан эсем, неда уясындан жерге тюшген чыпчыкъ баланы артха къайтаралгъан эсем, жашауум магъанасыз тюйюл эди». Алайды да, биз жашаудан тюнгюлген адамгъа къыйын кезиуюнде болуша эсек, анагъа жесирге тюшген жашын къайтарала эсек, аны ючюн окъуна жашаргъа эмда ишлерге боллукъду.

Инсанланы тарыгъыуларына бла тилеклерине къарауну бек къыйматлы амалы ала бла бетден бетге тюбешиу, ол санда ведомствону кесинде, андан тышында бардырылгъан тюрлю-тюрлю тюбешиуле неда социал магъаналы акцияла да, болгъанларын Уполномоченныйини бла аны аппаратында ишлегенлени 2024 жылда ишлерини эсеплери кёргюзтюп турадыла.

ЭКИНЧИ БЁЛЮМ

Энчи аскер операциягъа къатышханланы бла аланы юйюрлерини адамларыны эркинликлерин къоруулау

Энчи аскер операцияны бардырылгъаны Уполномоченныйини ишине энчи тюрлениуле кийиргенди. Бек баш борчубузгъа биз СВО-гъа къатышханланы юйюрлерини адамларына тутхучлулукъ этиуню санагъанбыз эмда санайбыз.

Уполномоченный энчи операция башланнган кюнден бери ишни къыстау бардырады. Аскер операциягъа къатышханланы юйдегилери бла дайым тюбешгенлей турабыз. Власть органланы, жамауат эмда дин биригиулени, граждан обществону институтларыны келечилери бла бирге СВО-гъа къатышханлагъа бла аланы юйдегилерине болушлукъ тапдырыр ючюн, къолубуздан келгенни аямайбыз, аскерчиле алагъа деп тохташдырылгъан ахчаларын толусунлай алырларына, юйюрлерине уа льготала берилирлерине къайгъырабыз.

Шартлагъа кёре, 2025 жылны 17 январына аскерге чакъырылгъанлагъа деп ай сайын тёленнген 25,0 минг сом 2025 жылны январына тёленип бошалгъанды – битеу да 787,76 миллион сом.

Ёлген 436 аскерчини юйюрлерини хар бирине 1,0 миллион сом ёлчемде бир кере ахча болушлукъ берилгенди – битеу да 436,0 миллион сом. Жаралы болгъан 1906 аскерчиге да бир кере ахча болушлукъ этилгенди – битеу да 382,7 миллион сомгъа.

Баргъаны 2-чи бетдеди.

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны

Баргъаны. Аллы 1-чи бетдеди.

Аскерге КъМР-ни аскер комиссариатыны юсю бла келишимге кёре баргъан 2173 адамгъа да бир кере ахча болушлукъ тёленнгенди. Ол мадарлагъа КъМР-ни Правительствосуну къыстырыкъ фондундан 1665,41 миллион сом къоратылгъанды.

«Ветеранланы юслеринден» 1995 жылны 12 январында чыгъарылгъан 5-ФЗ номерли Федерал законну 21-чи статьясына тийишлиликде Донецк Халкъ Республиканы, Луганск Халкъ Республиканы бла Украинаны тийрелеринде энчи аскер операциягъа къатыша туруп ёлген аскерчилеге льготалары болгъаннга шагъатлыкъ этген 108 удостоверение берилгенди.

Солуу эмда саулукъну кючлендириу учреждениялагъа путёвкала бла 315 сабий жалчытылыннганды.

СВО-гъа къатышханланы юйюрлерине – битеу да 4991-не - жашау болумлары тинтилгенлерини юсюнден актла жарашдырылгъандыла эмда социал паспортла берилгендиле. Юйюрлерини 783 адамына уа социал къолайларына дайым кёз-къулакъ болуу эмда башха организацияладан болушлукъ алыу жаны бла мадарла этилгендиле. Алтауланнга жыл санлары бла байламлы юйлеринде къаралырча этилгенди, 637 адамгъа хапчукле бла болушлукъ тапдырылгъанды, 2074 инсаннга аш-азыкъ хуржунла юлешиннгендиле, 4572 адамгъа психология себеплик этилгенди, 3415-си юридический болушлукъ алгъандыла, 4389-суна тюрлю-тюрлю соруууларына жууапла берилгендиле. 2023-2024 жыллада 130 адам санатор-курорт багъыу бла жалчытылыннгандыла.

2024 жылны январь-декабрь айларында СВО-гъа къатышханладан 23 адам Урунуу эмда иш бла жалчытыу арагъа иш сурай баргъанды. Аладан 20-сына ишсизлегеча ахча тёлерге оноу этилгенди.

Усталыкъ сайлау жаны бла да къырал себеплик СВО-гъа къатышып къайтхан 19 адамгъа этилгенди, ол къауумдан ишсиз къалгъан жетеуленнге уа психология болушлукъ тапдырылгъанды. Социал жашаугъа къошуу жаны бла себеплик дагъыда алгъынңгы аскерчиледен алтауланнга этилгенди, алтысына да иш табылгъанды. СВО-гъа къатышханладан бирине уа предпринимательлик бла кюрешип башларгъа онг берилгенди.

Дагъыда иш табыу эмда социал жашаугъа киришиу жаны бла болушлукъ СВО-гъа къатышханланы юйюрлеринден 16 адамгъа тапдырылгъанды. Усталыкъ сайлау жаны бла къырал берген онгланы ол къауумдан 16 инсан хайырланырча мадар этилгенди, 9-су психология болушлукъ алгъанды, дагъыда тогъузусуна урунууну рыногунда ишсизлеге социал жашаугъа къошулургъа себеплик этилгенди. СВО-гъа къатышханланы юйюрлеринден ючеуленнге предпринимательлик иш бла кюреширге онг тапдырылгъанды, экеулен ишге тохтарча этилгенди.

2024 жылны 26 июнунда Уполномоченныйде Эксперт советни жыйылыуу бардырылгъанды. Анда СВО-гъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине тутхучлулукъ этиу ишде кемчиликле сюзюлгендиле. Доклад бла «Ата журтну къоруулаучулары» къырал фондну КъМР-де бёлюмюню башчысы М.А. Дадов сёлешгенди. Жыйылыугъа къатышханла бу ишде уллу сынау жыйышдырылгъанына да къарамай, уполномоченныйлени къатышыуларын излеген проблемала да болгъанларын чертип айтхандыла.

2024 жылда энчи аскер операциягъа къатышханладан бла аланы юйдегилеринден, дагъыда къазауат баргъан тийреледен къачханладан Уполномоченныйге 99 тарыгъыу бла тилек тюшгенди. Ол санда белгисиз тас болгъан адамларын табаргъа (35), пленден эркин этерге (30), ол санда аскерге чакъырылып баргъанланы ата-аналарындан (18), СВО-гъа къатыша туруп ёлген неда жаралы болгъан адамы ючюн ахча болушлукъ алыргъа (11), медицина болушлукъ алыргъа (2), уголовный жууапха тартылмазына (2), юйюр эмда башха проблемаладан къутулургъа (11), бир аскер бёлюмден башхасына кёчюрюрге(1), тутмакълагъа СВО-гъа контракт бла барыргъа (2). Болушханыбыз ючюн жюрек ыразылыкъларын билдиргенле да болгъандыла – бешеулен.

2024 жылда инсанланы энчи аскер операция бла байламлы тарыгъыуларына бла тилеклерине къырал органла эмда граждан обществону институтлары бла бирге къарауну къыйматлылыгъын кёргюзтген тёреси жетишимли хайырланнганды.

Уполномоченныйни «Ата журтну къоруулаучулары» къырал фондну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню башчысы М.А.Дадов бла келишимге къол салгъаныбыз да хайырын каёргюзтгенди. Дагъыда «Афганистанны, башха аскер къаугъаланы ветеранларыны союзу» Къабарты-Малкъар республикалы биригиуню таматасы Т.Л.Тхагалегов, КъМР-ни урунуу эмда социал къоруулау министри, КъМР-ни саулукъ сакълау министри, КъМР-ни аскер комиссары, башха тийишли ведомствола бла да байламлыкъла къуралгъандыла. Биз ёлген аскерчилени юйюрлерине бла сакъатлыкъ тапханлагъа бакъдырыу, саулукъларын кючлендириу эмда жамауатха къошулурча этиу жаны бла ишни бирге бардырабыз.

Украинаны аскер кючлери Курск областьха чапханларында пленнге алгъан россейли аскерчилени, ол санда Къабарты-Малкъардан жашланы да, атларын тохташдырыу эмда туугъан жерлерине къайтарыу жаны бла къыйын жумушну къолгъа алгъан эдик. КъМР-ни аскер комиссарияты, КъМР-ни Экономика эмда жамауат къоркъуусузлугъуну совети бла бирге биз 2024 жылда Аналаны комитетине бизни жерлешлерибизни жесирликден къутхартыргъа болушханбыз. Ол ишибизге аскер бёлюмлени командирлерин, Халкъла аралы Къызыл Жорну, Россейни Къоруулау министерствосуну аскер полициясын да къошханбыз.

Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный Т.Н.Москалькова бла да байламлыкъ тохташдырылгъанды. Биз анга пленнге алыннганланы тизмесин бергенбиз. Москалькова бла аны аппаратында ишлегенле бизге бу ишибизге болушур ючюн къолларындан келгенни аямагъанларын белгилемей жарамаз.

Биз аскерчилени ата-аналары бла да байламлы болгъанлай тургъанбыз. Ала бла аскер комиссариатда, Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну юйюнде да тюбешиуле къурагъанбыз. Аналаны комитетине кирген тиширыула бла Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Коков да тюбешип, ушакъ этгенди.

Уполномоченный болумгъа кече-кюн да кёз-къулакъ болгъанлай тургъанды, жерлешлерибизни юслеринден властьны федерал органларындан бла халкъла аралы жандауурлукъ биригиуледен алгъан хапарланы Аналаны комитетине билдиргенди, сёз бла, иш бла да тапдырыргъа кюрешгенди.

Битеу тийишли организацияланы бла ведомстволаны бирге келишип ишлегенлерини хайырындан бизни 14 аскерчи жерлешибиз къысха заманны ичинде пленден къутхарылгъандыла. Бу иш андан ары бардырылады. Уполномоченныйге ол иши ючюн жесирликден къутхарылгъан аскерчилени ана-аталарындан, жууукъ-ахлуларындан да юч ыразылыкъ письмо келгенди.

Россейни Пенсия эмда социал фондуну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню энчи аскер операциягъа къатышып къайтханлагъа Социал фондну реабилитация араларында санатор-курорт эмда медицина багъыу онгла бериуню юсюнден оноуун тюзге санайбыз. Биз Россейни Юристлерини ассоциациясыны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню келечилери бла бирге СВО-гъа къатышханлагъа бла аланы юйдегилерине мындан ары да, энчи аскер операция бошалгъынчы, хакъсыз юридический болушлукъ тапдыргъанлай турлукъбуз. Аны ючюн деп «Ата журтну къоруулаучулары» фондну регион бёлюмюнде хар юч айдан бир кере бардырылыучу приёмланы да ётдюрлюкбюз.

Уполномоченный энчи аскер операциягъа къатышханланы бла аланы юйдегилерини жашауларын женгиллетир ючюн не мадар этгенине ма бу шартла да шагъатлыкъ этедиле: 2024 жылда Уполномоченныйге Бахсан районундан Т. деген тиширыу келип, аны баш иесине энчи аскер операциягъа къатышханы ючюн ахча тёлеуню ол аскер бёлюмден кеси аллына кетгенди деген сылтау бла тохтатып къойгъанларын билдиргенди эмда тёлеуню къайтарыргъа себеплик этерин тилегенди.

Уполномоченный ол жарсыуну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эмда социал къоруулау министерствосуна билдиргенди. Тынгылы тинтиуле бардырылгъандан сора 2024 жылны 1 февралындан болушлукъ ахча жангыдан тёленип башланнганды.

Аскерчиледен бирини атасы жашын ол къуллукъ этген аскер бёлюмден «Ахмат» спезназгъа кёчюрюрюн тилегенди, алгъын къуллукъ этген жеринде ол аскер башчыла, нёгерлери бла да жарашалмагъанын айтып.

Уполномоченный Чечен Республикада коллегасындан бу тилекни толтурургъа болушурун излегенди. Бир кесекден жашны атасы айтхан бёлюмге кёчюргендиле.

Прохладный шахардан Т. деген тиширыу Уполномоченный аны жаралы болгъан жашына саулугъуну юсюнден справка алыргъа болушханы ючюн анга жюрек ыразылыгъын письмода жазып билдиргенди. Уполномоченныйге ол жумушну терк толтурургъа аны Севастополь шахарда аскер-тенгиз клиника госпитальны башчыларындан себеплик этерлерин излегени болушханды.

Нарткъаладан К. деген биреулен Уполномоченныйге ол баш иеси пленде болгъанына шагъатлыкъ этген документле алыргъа эмда аны саулугъуна багъыуну къураргъа болушханы ючюн ыспас этип жазгъанды.

Энчи аскер операцияны кезиуюнде белгисиз тас болгъан К. жашны анасы да Уполномоченныйге тийишли тёлеуле тохташдырылыр ючюн Нальчикни ЗАГС-ындан справканы терк алыргъа болушханы ючюн ыразылыгъын билдиргенди.

Прохладна районндан У. деген тиширыу жашы Р. пленден къутулгъандан сора ыспас письмо жибергенди. Анда жаланда Уполномоченныйни бла Халкъла аралы Къызыл Жорну Москвада бёлюмюню хайырындан жесирлени алышындырыргъа эмда аны жашы туугъан жерине къайтырча этерге онг чыкъгъаныны юсюнден жазгъанды.

Зольск районда приём бардыргъанда, бир тиширыу Уполномоченныйге ыразылыгъын билдирирге келгенди. Аны чакъырыу бла аскерге баргъан жашын украин пленден къутхарыргъа болушханы, дайым жапсарып, кёллендирип да тургъаны ючюн ыспас этгенди.

Уполномоченныйни энчи аскер операцияны кезиуюнде ёлген жерлешлерибизге эсгертме салыуну юсюнден башламчылыгъын республиканы башчылары къабыл кёргендиле эмда аны Нальчикде Хорламны паркында сюерге оноу этгендиле. Муниципалитетлени оноучуларыны, районланы бла шахарланы жамауатларыны жигитле окъугъан школлада эсгертме къангала салыуну, класслагъа Ата журтну къоруулаучуларыны атларын атауну юсюнден башламчылыкъларына да биз тутхучлулукъ этебиз, эсгериу ишлеге тири къатышабыз.

Уполномоченный Эксперт советни жыйылыуун бардырып, СВО-гъа къатышханланы бла аланы юйдегилерини эркинликлерине бузукълукъ этилмезин, социал болушлукъ берилмей къалмазлыгъын жалчытыр муратда кючню бирикдирирге керекди деп, аллай оюмун республикалы эмда федерал органлагъа билдиргенди. Ол акъыл этгенден, аскер къазауат баргъан кезиуде ол ведомстволаны ишлери къыйматлы болур ючюн аланы араларында келишиулюк болургъа керекди. Аланы араларында керекли шартланы бир бирге билдиргенлей туруну магъанасы да уллуду.

2024 жылны 17 декабринде Уполномоченный Эксперт советни жыйылыуун бардыргъанды. Россей Федерацияны субъектлеринде уполномоченныйлени Координация советини оноуларына таянып, къырал эмда муниципал власть органлагъа быллай мадарла этерге кереклисини юсюнден билдиргенди:

1.Энчи аскер операциягъа къатышханланы бла аланы юйдегилерини саулукъларын тинтиу, аурууну тохташдырыу, андан багъыу, медицина-социал реабилитацияны ётюу жаны бла битеумиллет мадарла этерге. Ала медицина учреждениялада кезиулерин сакълап турургъа, энчи иели учреждениялада медицина болушлукъ алыргъа ахча мажарып айланмазгъа, къыйын операцияланы бардырыр ючюн спонсорла излерге керек тюйюлдюле.

2.Энчи аскер операциягъа къатышханлагъа, аскер къазауатланы ветеранларына багъаргъа Нальчик курортну тийресинде реабилитация ара ишлеуню юсюнден башламчылыкъгъа къараргъа. Анда Шимал Кавказны регионларындан да ветеранланы саулукъларын кючлендирир эмда аурууладан багъар ючюн алыргъа боллукъ эди.

3. Къазауатха кеслери ыразылыкълары бла баргъан аскерчилеге «военная травма» деген ангыламгъа кёре сакъатлыкъларыны сылтауларын тохташдырыуну жорукъларына жангыдан къараргъа.

Шёндю жюрютюлген право жорукълагъа кёре «военная травма» неда «къыяу тапханы (жаралы болгъаны, ачыгъаны, контузия этилгени) байламлы сакъат болуу» деген ангыламлагъа кёре, неда кеси ыразылыкълары бла аскерге баргъанланы къауумларында къуллукъ этиуню юсюнден келишимде кёргюзтюлген борчланы толтура туруп ауруу тапханлагъа сакъатлыкъ кеслери ыразылыкълары бла аскерге баргъанланы аскер бёлюмлерине, аскерчилеге эмда ол къауумладан башхалагъа да Россей Федерацияны Къоруулау министерствосуну «Аскер-врач экспертизаны баш арасы» федерал къырал казна учрежденияны аскер-врач комиссиясыны (ВВК) тийишли оноуу болса тохташдырылады. Комиссия энчи аскер компаниялада ЧВК), ол санда «Вагнер» ЧВК-да, къуллукъ этгенлеге ахыр оноу чыгъарыргъа эркин тюйюлдю.

4. «Ата журтну къоруулаучулары» къырал фондну регион бёлюмюне аскерчиледен медицина болушлукъну къурау бла байламлы тилекле кёп санда келгенлери бла байламлы медицина организациялада СВО-ну ауруп эмда (неда) аскер къуллукъну болжаллы халда бардырыргъа жарамагъаннга саналып, алай аскер къуллукъларындан кетерилмеген аскерчилерине медицина организацияларында медицина болушлукъ бериуню онгларына къараргъа.

Россейни Къоруулау министерствосуну медицина организацияларына асыры уллу ауурлукъ жетгени себепли башында сагъынылгъан къауумдан инсанланы Фондну бёлюмлерини юслери бла медицина организациялагъа ауруларына кёре жиберилселе хайырлы болур деп, алай къарайбыз.

5.Шёндюгю законодательствогъа быллай тюрлениуле кийирирге: санатор-курорт багъыу бла бек алгъа аскер къазауатланы ветеранларын, ёлген аскерчилени юйдегилерин жалчытыргъа. Аны бла бирге санатор-курорт багъыу бла хакъсыз жалчытыу бла байламлы социал жумушла сакъланыргъа керекдиле. Дагъыда аскер къазауатланы ветеранларын санатор-курорт багъыугъа жиберген кезиуде, аланы юйюрлерини адамларына да санатор-курорт багъыугъа эркинлик берирге тийишлиди (ала бирге барыр ючюн).

6. СВО-гъа къатышханланы араларында аскер борчларын толтургъанлары бла байламлы тиш ауруу тапханлагъа жалгъан тишлени хакъсыз салыуну онгларына къараргъа.

7.Билим бериу бла байламлы законодательствогъа быллай тюрлениуле кийирирге: СВО-гъа къатышханланы, аскер къазауатланы ветеранларыны, СВО-ну кезиуюнде аскер борчларын толтура ёлгенлени сабий садлагъа бла битеулю билим берген учреждениялагъа бек алгъа алыргъа.

ЮЧЮНЧЮ БЁЛЮМ

Инсанланы айырыучу праволарын къоруулау, власть органланы законла чыгъарыучу эмда представительный органларына айырылагъа хазырланыугъа бла аланы бардырыугъа къатышыу

Россей Федерацияны Конституциясыны 32-чи статьясы эм Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 36-чы статьясы Россей Федерацияны инсанларына къырал власть органлагъа бла жер-жерли самоуправление органлагъа айырыргъа эмда айырылыргъа, референдумгъа къатышыргъа эркинликни тохташдырадыла.

Ол конституциялы болумну толтурур ючюн, Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясы бла къаты байламлыкъ тутады. Анга биз къол салгъан Келишим да себеплик этеди, аны жашауда бардырыу Уполномоченныйни бла Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны таматасы В.М. Гешевни къарауларындады.

Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясында Жамауат-консультация советге башчылыкъ этеди эмда айырыу законодательствону пропагандасына, кезиулю айырыулагъа хазырланыу жаны бла жер-жерли комиссияланы ишлерин игилендириуге, айырыучуланы эркинликлерин сакълаугъа себеплик этеди. Право сакълаучула кандидатланы, кандидатланы тизмелерин кёргюзтюуге, айырыула бардырыуну аллында агитациягъа, айырыуланы бардырылыуларына къараугъа, ол санда къол кётюрюуню эсеплерин тохташдыргъан эмда айырыуланы эсеплерин белгили этген жыйылыулагъа эмда башха айырыу жумушлагъа къошуладыла.

2024 жылда Къабарты-Малкъар Республикада эки айырыу кампания озгъанды – Россей Федерацияны Президентин айырыула эм Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини жетинчи чакъырылыууна депутатланы сайлаула.

Ол айырыуланы хазырлауну бла бардырыуну КъМР-ни Избиркому тамамлагъанды, 13 жер-жерли бла 355 участка айырыу комиссияла. Битеу да бирге ол ишни къураудa юч минг жууукъ келечиле бла айырыу комиссияланы ишчилери болгъандыла.

Айырыулагъа хазырланыу ишлени чеклеринде ангылатыу иш тири ётеди, ол жыйымдыкъ халлыды, анга айырыу процессни келечилерине тышында ангылатыула, телерадиовещанияны, сеть изданияланы эмда интернет къолайлыкъны амаллары киредиле. Белгилерге тийишлиди, айырыу кампанияланы юсюнден толу билдириуле КъМР-ни Избиркомуну официал сайтында тынгылы кёргюзтюлгендиле.

Энчи эс къураучуланы эмда айырыу ишлеге къатышхан башхаланы юйретиуге бёлюннгенди: справка-методика материалла жайылгъандыла, окъутуу семинарла бардырылгъандыла, кенгешле эмда ишчи тюбешиуле къуралгъандыла.

Алай бла, 2024 жылда айырыулада айырыу эркинликлени бардырыу эмда къоруулау соруула жаны бла жамауат оюмну тинтир ючюн, Уполномоченныйни таматалыгъында Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясында Жамауат-консультация советни эки кенгеши ётгенди. Аланы чеклеринде тынгылы информация жалчытыу, инсанланы айырыу эркинликлерин сакълау, ол санда саулукъларында чекленнген онглары болгъанланы да, эмда башха соруулагъа да къаралгъанды. Жыйылыуну эсеплерине кёре, айырыу системаны игилендириуге бла айырыулагъа хазырланыуда ачыкълыкъны жалчытыугъа бурулгъан предложенияла бла эсгертиуле жарашдырылгъандыла.

Къабарты-Малкъар Республиканы айырыу комиссиясы айырыучуланы къол кётюрюуге аслам халда къошуу жаны бла уллу иш бардыргъанды. Россей Федерацияны Президентин сайлау жаны бла айырыу кампанияны чегинде асламлы информация органлада ангылатыу ишден бла тышында информированиядан сора да, республикада «Информ УИК» федерал проект бардырылгъанды, анга кёре, юй сайын барып, адамлагъа айырыуланы юслеринден айтхандыла. Ол проектни бардырыуну чеклеринде обходчикле 280 мингден артыкъ юйде болгъандыла, ол а 99,9 процентни тутады, Къабарты-Малкъар Республика уа къыралда айырыучуланы адрес информированияларын бардыргъан эм иги субъектлеринден бирине саналгъанды.

Къырал башчыны сайлау юч кюнню ичинде – 2024 жылда 15 мартдан 17 мартха дери – биринчи кере къуралгъанды, алагъа 518 002 айырыучу къошулгъанды. Процент тенглешдириуде алып айтсакъ, айырыучуланы тизмелерине къошулгъан къол кётюргенлени битеулю санындан 95,8 процент болады. Къол кётюрюуню кюнюнде айырыу участкалада бла жер-жерли айырыу комиссиялада 1100 (1129) къараучу болгъанды.

Россей Федерацияны Президентине айырыуланы эсеплерине тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республикада В.В. Путин ючюн къол кётюргенле 94,21 процент (488 023) болгъандыла. Битеу да бирге Россей Федерацияны Президентине айырыу кампаниягъа хазырланыу эмда аны бардырыу бийик даражада Россей ЦИК-ни жумушларыны календарь планына кёре озгъандыла.

Айырыуланы Бирлешген кюнюнде 2024 жылда 8 сентябрьде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини жетинчи чакъырылыууну депутатларыны айырыулары ётгендиле. 70 депутат бирлешдирилген айырыу округдан айырылгъандыла. Айырыулагъа алты айырыу бирлешмеден 350-ден артыкъ кандидат къатышхандыла. Къол кётюргенле да айырыулада тири болгъандыла. Къол кётюрюуге 400 961 инсан къошулгъанды, келиу а 73,73 процент болгъанды. Айырыу участкалада болумгъа 1500-ден артыкъ къараучу эс бургъандыла.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини жетинчи чакъырылыууну депутатларына айырыула жаны бла къол кётюрюуню эсеплерине кёре 5 айырыу бирлешме изленнген 5-процентлик чекни ётгендиле. Эсепде депутат мандатла былай юлешиннгендиле: республиканы законла чыгъарыучу органында 50 жер «Единая Россия» Битеуроссей политика партияны регион отделениясында, 9 мандатны «КПРФ» партияны республикалы отделениясыны келечилери алгъандыла, 7-син «Справедливая Россия – Патриоты – За правду» партия, экишер мандат «ЛДПР» партияны Къабарты-Малкъарда отделениясыны бла КъМР-де «Зелёные» экология партияны келечилерине берилгенди.

Айырыу кампания баргъан къадарда айырыучулагъа консультация-право себеплик этиуню эмда ала бла байламлыкъны жалчытыр ючюн КъМР-ни Айырыу комиссиясында «Исси ыз» ишлегенди.

2024 жылда республикада айырыу кампанияланы эсеплерин чыгъаргъанда Уполномоченныйге бла КъМР-ни Избиркомуна айырыу законодательствогъа бузукълуъла этилгенлери бла байламлы обращенияла бла тарыгъыула келмегендиле.

КъМР-ни Избиркому къырал власть эмда право сакълаучу органла бла байламлыкъда айырыу участкалада къоркъуусузлукъну жалчытыу жаны бла битеу амалланы толтургъандыла.

ТЁРТЮНЧЮ БЁЛЮМ

Социал-экономика бёлюмде инсанны эркинликлери

Инсанланы урунуугъа, солуугъа, урунуу ючюн хакъгъа, урунуу бла байламлы праволарын эм закон эркинликлери бла байламлы сейирлерин сакълау, ол санда ишсизликден къоруууланыу, эркинликлерин къоруулау Уполномоченныйни ишинде эм магъаналы ызладан бириди.

2024 жылда Уполномоченныйге республиканы власть органларыны, жер-жерли самоуправление органланы эмда коммунал службаланы ишлегенлерине (ишлемегенлерине) 121 (91) тарыгъыу эмда башха обращенияла келгендиле. Келген обращенияланы кёбейиулери социал жалчытыу – 51 (33), урунуу байламлыкъла – 12 (9), жер соруула – 14 (11) бла байламлы соруланы ёсгенлери бла байламлыды, сора коммунал службаланы ишлерин качестволары бла – 19 (15).

2024 жылда Уполномоченныйге 15 обращение келгенди, алада артха ишге къайтыу, урунуугъа тохташыу, ишлеген пенсиячыланы урунуу энчиликлерин ангылатыу эмда иш бериучюле бла урунуу ючюн хакъны ёлчемлерин белгилеу жаны бла тилекле болгъандыла. Тамамланнган амаллагъа да къарамагъанлай, тюрлю-тюрлю иеликде болгъан предприятиялада ишлегенлеге айлыкъларын заманында бермеген тапсыз ыз сакъланады.

Ол шартха шагъатлыкъ этедиле Сюд приставланы федерал службасыны Къабарты-Малкъар Республикада управлениясыны кёрюмдюлери, 2024 жылда алагъа 134 документ келгенди эмда 111 инсан бла байламлы 21 миллион 154 минг сом битеулю ёлчемде тыйылгъан айлыкъны тёлерге оноу чыгъарылгъанды. Борчну толусунлай тёлеу бла байламлы 109 инсан жаны оноу этилинип, 20 миллион 744 минг сомгъа 132 производство ахырына жетдирилгенди. Производствода «Каббалккоммунэнерго» муниципал унитар предприятие бла байламлы 410 минг сомгъа 2 толтуруучу производство къалгъанды.

Къабарты-Малкъар Республикада Россей УФССП-ны информациясына шагъатлыкъны Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эм социал къоруулау министерствосуну шартлары да этедиле, алагъа тийишлиликде 2024 жылда 1 декабрьге экономика ишде предприятияланы бла организацияланы ишчилерини айлыкъларыны болжалы озгъан борчу 106 минг сом болгъанды (МУП «Экотехпром»).

Урунуу байламлыкъла бла байламлы жарсыуланы магъаналарын ангыларча, Къабарты-Малкъар Республикада Урунуу къырал инспекцияны кёрюмдюлерин белгилерге тийишлиди.

Алай бла, 2024 жылда ала инсанланы 356 (283) обращенияларына амал этгендиле, аладан урунууну тёлеу бла байламлы – 112 (103), урунуу келишимлени жарашдырыу эмда бузуу – 65 (80), ишчи заманны бла солууну белгилеу – 8 (12), урунууда бла урунуу тизмеде низамны тохташдырыу – 16 (13), урунууну къоруулау – 7 (6) эмда башха соруула бла байламлы – 148 (69).

2024 жылда инспекция 59 (43) пландан тышында тинтиулени бардыргъанды, аладан урунуугъа тёлеу законодательство праволаны сакълау соруула бла байламлы – 22 (9). Тинтиулени чеклеринде 375 (514) бузукълукъ ачыкъланнганды, аладан 151 (283) – урунуу ючюн тёлеу бла байламлыла.

Инспекцияны надзор эм профилактика ишлерини эсеплерине кёре 2024 жылда организацияланы 5550 (3600) ишчилерине битеулю ёлчемде 146 (72) миллион сомгъа тыйылгъан хакъ берилгенди. Ол жаны бла болдурулгъан бузукълукъла ючюн штраф халда административ жууаплылыкъгъа 23 (54) терс болгъан адам тартылгъандыла, аладан 12 (49) должностной адам айлыкъны заманында бермегенлери ючюн жууапха тартылгъандыла, урунуугъа тёлеуде бузукълукъ этген 6 (4) тинтиуню материаллары терсликлери болгъанланы РФ-ни УК-сыны 145.1 статьясына тийишлиликде уголовный жууаплылыкъгъа тартырча Россейни Следствие комитетини Къабарты-Малкъарда управлениясына ашырылгъандыла. Инспекцияны эки материалларына кёре терсленнгенле бла байламлы уголовный ишле ачылгъандыла.

Начисление этилинип тёленмеген айлыкъны тёлетирча 58 (26) оноу чыгъарылгъанды, ала Сюд приставланы службаларына ашырылгъандыла, урунуу правону жорукъларын бузгъанлары ючюн административ жууапха 5309 (5745) терсликлери болгъан инсан тартылгъандыла.

Россейни Следствие комитетини КъМР-де Следствие управлениясыны информациясына тийишлиликде инсанланы урунуу праволарын бузгъан, ол санда законну излемлерине кёре урунууну тёлеу, законнга келишмегенлей ишден эркин этиу, ишге алыргъа унамау, урунууда къоркъуусузлукъ болумланы сакълау шартла жаны бла 2024 жылда аманлыкъчылыкъ этилиуню юсюнден 56 (54) билдириу болгъанды.

Аманлыкъчылыкъны юсюнден билдириулеге къарауну эсеплерине кёре 8 (11) уголовный иш ачылгъанды, уголовный ишни ачаргъа 37 (35) билдириуге кёре дурус кёрюлмегенди, подследственностьха кёре 6 (4) иш жиберилгенди, отчёт болжалны ахырына къалгъан – 5 (4).

Производствода 13 (11) уголовный иш болгъанды. Тинтиулени эсеплеринде 6 (2) уголовный иш производство бла бошалгъандыла (РФ-ни УК-сыны 145.1-чи статьясына кёре – 6), расследование этилип, сюдге жиберилип 6 (4), къалып – 1 (5).

Гражданланы обращенияларына Уполномоченный республикалы толтуруучу власть органла эмда федерал власть органланы жер-жерли органлары бла байламлыкъда къарагъанды. Аслам соруулагъа ала чыкъгъан жерлеге барып эс бурулгъанды, дагъыда тарыгъыуда айтылгъанны юсюнден хапар жыйылып эмда ол тинтилип да.

Алай бла, Прохладный шахарны прокуратурасы эмда Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы бла бирге жерине барылып С. деген биреуленни тарыгъыууна къаралгъанды, ол Прохладный шахарда Головко орамда кёп фатарлы юйню иелери болгъан битеулю ырысхыны, жер юлюшню, жартысын «Магнат» тюкенни иеси законнга бузукълукъ этип алгъанын билдиргенди, законнга сыйынмагъанлай орнатылгъан хуналаны кетерилгенине эмда инсанланы башха эркинликлери бузулгъанына да эс бурулгъанды.

Ол адам билдирген шартланы тынгылы тинтгенден сора, Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы жер-жерли власть органлагъа эсгертиу этгенди, Прохладный шахарны прокуроруна аны бойсунуунда болгъан ишчилени тындыргъан жумушларына къарауну кючлерге тийишли болгъаны къаты айтылгъанды.

Краснодар крайда жашагъан Ч. деген тиширыу Уполномоченныйден Нальчикден энчи иели перевозчик улоуда жюк келтириу жумушну тийишлисича тамамламагъаны бла байламлы даулашлы болумгъа эс бурурун излегенди, ол тилекге да Нальчикни прокуратурасы бла бирге къаралгъанды. Даулаш кетерилгенлен сора, тиширыу болушлукъ этгенлери ючюн ыразылыкъ сёзле бла къагъыт жазып жибергенди.

Алтай крайда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни сайтында Я. деген инсан Бахсан районну Кременчуг-Константиновское элинде жашагъан 89-жыллыкъ ыннагъа жангыдан социал ишчи бёлюнюрге тийишлисин жазгъанды, обращениягъа Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эмда социал къоруулау министерствосу бла бирге къаралып тийишли оноу чыгъарылгъанды.

Нальчикде жашагъан Ж. деген тиширыу Уполномоченныйден кёп фатарлы юйде тынгылы ремонт ючюн тёлеуле бла байламлы къуралгъан борч ючюн аны лицевой счётундан сылтаусуз 60 минг сом тешилирге деген сюдню оноуун кетериуде себеплик излегенди.

Ол Уполномоченныйге экинчи обращениясында сюдге заявленияны жарашдырыуда, сюд решенияны къолгъа алыуда эмда ызы бла сылтаусуз тыйылгъан ахчаны къайтарыуда этилген болушлукъ ючюн ыразылыгъын билдиргенди.

Жарсыугъа, 2024 жылда да Уполномоченныйге абадан адамланы Россей Федерацияны бир-бир законларында инсанны совет кезиуде урунуу жетишимлери эсге алынмагъанлары бла байламлы обращениялары болгъанларын белгилерге тюшеди. Ол инсанла пенсиягъа чыгъа туруп, он жылла бла саналгъан уллу урунуу стажларына, аслам саугъалауларына бла белгилениулерине да къарамагъанлай, гитче пенсия аладыла. Ол инсанлагъа андан сора да пенсияланы къурагъан жангы балл системаны ангылагъан, аны бла келишген да къыйынды.

Алгъынңгы докладлада биз предложение кийирген эдик эмда энди да «Урунууну ветераны» атны бериу бла байламлы болумланы эмда низамны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2006 жылда 28 июльда чыгъарылгъан 57-РЗ номерли Законуна «Урунууну ветераны» атны бериуню юсюнден соруууну сюзгенде, урунуу стажны ёлчемин, совет партия эм профсоюз органланы саугъаларын бла белгилеулерин эсге алгъан тюрлениулени кийириуню тийишли кёргенибизни айтабыз, Законну 2-чи статьясыны 1-чи кесегине тийишли пунктну къошуп. «Урунууну ветераны» атны бергенде низамны юсюнден положенияны эмда ол ат берилиу бла байламлы льготаланы бир халгъа келтирип, урунууну ветеранларыны юсюнден федерал законнга тюрлениуле кийирилиуню тийишли кёребиз.

БЕШИНЧИ БЁЛЮМ

Юйюр эркинликлени эмда тёрели юйюр къыйматланы сакълау

2024 жылны Россей Федерацияны Президенти В.В. Путин Юйюрню жылыча белгилегенди. Къыралны инсанлары, бек алгъа уа жаш юйюрле, юйюр къураргъа эм сабийли болургъа итинирча, къырал юйюр ырахатлыкъны азаймагъан эм, ол магъаналыды, сезимли болгъан гарантияларын къураргъа керекди. Ол борчну толтурууда уллу себепликге Федерация Советни Председатели В.И. Матвиенко РФ-ни Президентини Урунууну Жигитлерине тийишли социал гарантияланы бла льготаланы жигит-аналагъа да берирге деген оноуун санайды.

Белгилисича, Россей Федерацияны Конституциясы (38-чи статья) къыралны аналыкъны бла сабийликни, юйюрню бла юйюр къыйматланы сакълау борчларын тохташдыргъанды. Алай керти жашауда биз сау-саламат ата-анада атылгъан сабийле болгъан шартлагъа тюбейбиз, социал ёксюзлюк да кетерилмегенди. Бизге анала ырысхыгъа жан атхан къызлары эм жашлары аланы жашау журтларын эм ырысхыларын сыйырыргъа кюрешгенлерин билдирген аслам юлгюле да бардыла.

Уполномоченныйни иши юйюрню бла юйюр къыйматланы къоруулауну жалчытыугъа бурулупду. Алгъынча, къырал эм муниципал власть органла юйюрлеге билекликге, сабийле тууну кётюрюлюуюне, элледе жашарча тийишли болумланы къураугъа, тамата эм жаш тёлюге билекликге энчи эс бёледиле. Ол а адамны праволарын бла эркинликлерин сакълауну жалчытырча болумланы къураллыкъларын белгилейди.

Уполномоченный «Юйюр социокультурный кенгликде: тарых, тёреле эм бюгюнлюк» илму-практика конференциягъа къатышханды эмда анда сёлешгенди.

Юйюрге эм юйюр къыйматланы сакълаугъа жораланнган Адамны эркинликлери Битеуроссей бирлешген дерсни чеклеринде аппаратны келечилери мектепледе, окъуу махкемеледе лекцияла окъугъандыла.

Юйюрню темасы – ёмюрлюк темады, бютюнда бюгюнлюкде, Россейге къажау къыстау кюрешлеринде Запад бек къужур амалланы эм онгланы хайырланнганда.

Либерал демократла эм магъаналы затланы – адам улуну цивилизациясы къуралгъан, сабийле жаратылгъан, юйюр къуралгъан эм жашау андан ары баргъан эр кишини бла тиширыуну байламлыкъларын кирлерге эмда басаргъа кюрешедиле.

Республикада юйюр институтну кючлерча, тау жамауатлада тёрели халда болгъан юйюр къыйматланы сакъларча эм аланы кёбейтирча кёп иш этилинеди. Кючлю юйюр – кючлю тукъум, жамауат эм кючлю къырал дегенча ангылам кесини магъаналылыгъын тас этмейди.

Россей Федерацияны Конституциясы бегитгенди: «Россей социал къыралны къурайды, эмда анга юйюрню бла сабийликни сакълау эм магъаналы борчду». «Ёмюрледен бери да, - деп белгилегенди В.В. Путин, - энчи юйледе, юйюрде, сюймекликни бла эс бурууну болумларында къуралады сабийни менлиги бла кёз къарамлары, аны къылыгъы, инсан эм патриот сезимлери, ата-баба тёреле да анда ётедиле тёлюден-тёлюге».

Ол борчну тамамларча ырысхы мурдор, тюрлю-тюрлю социал-право амалла къураладыла. Билеклик этиуню энчи эм адрес халда болууу, къыралны къайгъырыуун а хар юйюрню сезиую магъаналыдыла.

АЛТЫНЧЫ БЁЛЮМ

Инсанланы качестволу медицина жумушланы алыугъа эркинликлери

«Хар адамны саулукъ сакълаугъа бла медицина болушлукъгъа эркинлиги барды».

Россей Федерацияны Конституциясы

Биз Россей Федерацияны право сакълаучулары арт жыллада адамланы качестволу медицина жумушланы алыуларында эркинликлерин сакълау соруулагъа энчи эс бургъанларын тюзге санайбыз. Анга шагъатлыкъны адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлерини ара шахарда, жер-жерледе да бардыргъан координация советлери да этедиле.

Россей уполномоченныйлени координация советлерини ишини эсеплерине кёре Шимал-Кавказ федерал округну субъектлеринде да аллай совет бардырылгъанды, бу тема субъектледе да уполномоченныйледе эксперт советледе да сюзюлгенди. Алагъа республиканы саулукъ сакълау органларыны таматалары, федерал структураланы жууаплы ишчилери къатышхандыла. Тынгылы медицина жумушланы тапдырыу бла байламлы бёлюмде тюбеген жарсыулагъа жораланнгандыла асламлы басма органлада материалла да.

Биз, правону сакълагъанла, асламысында саулукъ сакълауда специалистле тюйюлбюз, алай бизни инсанланы багъыуда, дарманла бла жалчытыуда ишни къурарча амалла табаргъа онгубуз барды. Андан сора да, инсанланы медицина жумушланы тапдырыу жаны бла эркинликлери бузулгъан кезиуледе аланы праволарын тохташдырыргъа амалла бардыла. Ол жарсыула не заманда да Россей Федерацияны Адамны эркинликлерин сакълау жаны бла уполномоченныйни эм аны аппаратыны энчи къарауунда турадыла. Анга шагъатлыкъны ол проблематика бла байламлы Координация советни бардырылыуу этеди, дагъыда Россей Федерацияда Адамны эркинликлерин сакълау жаны бла Уполномоченныйни Бюллетенини кезиулю энчи выпуску.

«Миллет саулукъ сакълау» конгрессге къатышханлагъа айланып, Россей Федерацияны Президенти В. В. Путин былай дегенди: «Къырал медицинаны айнытыу борчланы эм магъаналы жерлеге салады». Ол муратны толтурууну чегинде ырысхы, ырысхы-техника эм кадастр хазнала бла кючленнген федерал миллет проектле жарашдырылгъандыла эм бардырыладыла. Эмда, эсепча, къыралда саулукъ сакълауну ырысхы мурдору эсленирча кючленеди, жамуатха медицина жумушла тапдырыу бёлюм айныйды, медицина жумушланы тапдырыуну, дарманла бла жалчытыуну качествосу игиленеди, медицина болушлукъну женгил тапдырылыуу игиленеди. Ол белги толусунлай Къабарты-Малкъаргъа да келишеди.

Арт жыллада федерал араны себеплиги бла республикада уллу перинатал ара ишленнгенди, гемодиализни бёлюмлери къуралгъандыла, ала ол процедура бла байламлы излемлени толусунлай жалчытадыла, онкология эм кардиология арала, къан-тамыр хирургияны бёлюмю жетишимли ишлейдиле. 2024 жылда Нальчикде 500 келиуюю болурча уллу поликлиника ишленнгенди.

Больницаланы, поликлиникаланы ишлеу, аланы шёндюгюлю оборудование бла жалчытыу, социал магъаналы аурууланы диагностика эмда багъыу системаны игилендириу соруула республиканы таматаларыны къарауларында турадыла. Ол борчлагъа деп республикалы бюджетден жалчытылыныула кёбейедиле. Жаланда 2024 жылда 9,5 миллиард сом чакълы бир бёлюннгенди. Федерал эм республикалы бюджетлени ырысхысына жамауатны эм къарыусуз къауумундан инсанла дарманла, медицина керекле эмда энчи багъыу аш-азыкъ бла жалчытылынадыла.

Алай биз республикада инсанланы саулукъ сакълаугъа бла медицина болушлукъгъа эркинликлери толусунлай хайырланыладыла деп айталмайбыз.

Былтыр Уполномоченныйге тийишли медицина болушлукъну алыуда себеплик излеп тарыгъыула эмда тилекле бла 31 обращение келгенди.

бла уполномоченныйни 2024 жылда ишини юсюнден доклады

Ш., Г., Т., Х. эмда К. дегенлени обращенияларына кёре Уполномоченный ала даражалы медицина болушлукъ алырча себеплик этгенди. Жангыз къалгъан къартлагъа энчи юйде тургъан Д. деген тиширыугъа Санкт-Петербургда къыйын хирургия операцияны тёлерге ахча бёлюнюрча болушлукъ тапдырылгъанды. СВО-гъа къатышхан, аскер къаугъаланы ветераны Т. деген Уполномоченныйни энчи приёмунда аскер-врач комиссияны ётюуде эмда сакъатлыкъны тохташдырыуда билеклик излегенди. Сорууну терк тамамларча, СВО-гъа къатышханнга Дондагъы Ростов шахарда аскер-врач комиссиягъа керекли медицина къагъытланы жыйымдыгъын жыйышдырыргъа эм аланы ары берилиулерине себеплик этилгенди. Орфанный ауруулары болгъан инсанланы дарманла бла жалчытыу алгъача жютюлей къалады. Ол жарсыуну кетериу бла биз бир ненча жыл кюрешебиз. Бу ызда бир-бир ахшы тюрлениуле болгъанларын да белгилерчады, бютюнда энчи Федерал фонд къуралгъандан сора. Алай бюгюнлюкге белгили болгъан саусузланы багъыулуларына ахча бёлюу алыкъа тийишлисича жетишмейди. 2024 жылда инсанланы ол къауумуна деп планнга салыннган ахчадан (144,8 миллион сом) 80,6 миллион сом бёлюннгенди, къытлыкъ 44,3 процент болгъанды. Льготачыланы жалчытыуда да жарсыула жерлерин табадыла, алагъа федерал бюджетден дефицит 53,9 процент болгъанды. «Федерал» льготачыланы дарманла, медицина керекле эмда энчи багъыу аш-азыкъ бла жалчытыуда излемлени толтурууда тийишли службаланы къаллай кюч салыргъа кюрешгенлерин ангыларгъа къыйын тюйюлдю.

Республиканы медицина махкемелеринде, бютюнда биринчи звенода, специалистле жетишмегенлери сезиледи. Ол жарсыуну кетериу амалгъача целевой окъуугъа алыуну эм целевой окъутууну, дагъыда ординатурада бла аспирантурада окъутууну кенгирек хайырланыуну санаргъа боллукъду. 2024 жылда декабрьде Уполномоченныйде Эксперт советни кенгеши бардырылгъанды. Уполномоченныйлени координация советлерини эсгертиулерине тийишлиликде Россей Федерацияны субъектлеринде къырал эм муниципал власть органлагъа биз республиканы адамларыны качестволу медицина болушлукъ алыуда эркинликлерин сакълау жаны бла эсгертиулерибизни жибергенбиз.

Къысха айтханда, аланы былай белгилерге боллукъду:

1. Ишлей тургъан законодательствону аскер къаугъаланы ветеранларына бла жан берген аскерчилени юйюрлерини келечилерине эм алгъа санатор-курорт багъыу онгла бериу кесегине тюрлениуле кийирирге, алай хакъсыз санатор-курорт багъыуну бёлегинде социал жумушланы тапдырыу жыйымдыкъны сакълап, сора аскер къаугъаланы ветеранларын санатор-курорт багъыугъа жибергенде, ол эркинликни аланы юйюрлеринден адамлагъа да берирге (анда бир жерде туруу онг да болурча).

2. Элледе бла узакъ журтлада орналгъан медицина махкемелеге специалистлени келиулерине себеплик этерча Саулукъ сакълау министерство «Земский доктор/Земский фельдшер» программаны тири хайырланыугъа эс бурургъа тийишлиди.

Республиканы Саулукъ сакълау министерствосуну бёлюмлерине медико-психология консультирование кабинетледе, врач-психиатрланы кабинетлеринде посттравматический бузулуулары эм аны ышанлары болгъан саусузлагъа медико-психологический, энчи медицина болушлукъ тапдырыу ышаннгылы системаны къурау ишни, андан сора да психика бузулууладан къыйналгъан адамлагъа психоневрология диспансерде психосоциал реабилитацияны къураууну андан ары бардырыргъа тийишлиди.

ПЕНСИЯЧЫЛАНЫ, САУЛУКЪЛАРЫНДА ЧЕКЛЕННГЕН ОНГЛАРЫ БОЛГЪАНЛАНЫ, ЁКСЮЗ САБИЙЛЕНИ ЭМ АТА-АНАЛАРЫ КЪАРАМАГЪАНЛАЙ КЪОЙГЪАН САБИЙЛЕНИ ЭРКИНЛИКЛЕРИН ЖАЛЧЫТЫУ ЖАНЫ БЛА ИШ

2024 жылда къыйын жашау болумлагъа тюшген абаданланы, къолайсыз адамланы, дагъыда ёксюз сабийлени эм ата-аналары къарамай къойгъан сабийлени эркинликлерин къоруулау, алгъын жылладача, Уполномоченныйни кёз туурасындан кетмегенди. Ол мурат бла Россей Федерацияны Пенсия фондуну бла Социал страхованияны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю, Урунуу эм социал къоруулау министерство, муниципал къуралыуланы жер-жерли администрацияларыны таматалары бла байламлыкъ жюрютюлгенди.

2024 жылда Уполномоченный социал къоруулау эм пенсия эркинликлени жалчытыу жаны бла 50-ден артыкъ обращение алгъанды эмда алагъа къарагъанды, ол санда Урвань районда жашагъан Д. деген тиширыуну аны баш иеси Г. деген эр кишини сакъатлыкъ группасына жангыдан къарап белгилеуде болушлукъ излеген обращениясына.

Энчи тюбешиуде Уполномоченный анга сакъатлыкъ группаны тюрлендирирге онг болмагъаныны юсюнден медико-социал экспертизаны комиссиясыны къагъытда жазылгъан оноуун алыргъа тийишли болгъанын ангылатханды, аны башха органда обжалованиясын этдирирча. Экинчи приёмну чегинде Д. деген тиширыугъа сакъатлыкъ группаны тюрлендирирге онг болмагъанына тарыгъыууну проектин хазырлауда болушлукъ этилгенди.

Лескен районда жашагъан С. деген кесини сабийликден сакъат къызына улоу берилирча, Нальчикде жашагъан А. деген тиширыу багъыу алырча Санкт-Петербург шахаргъа жолоучулугъун тёлерча, Зольск районда жашагъан Т. деген эр киши кёп сабийли юйюрню тутарча ырысхы болушлукъ алырча, «Сокъурланы Битеуроссей биригиулери» регион организацияны келечиси Ч. дегенни кёзлеринден сакъатлагъа, Нальчик шахарда жангыз къалгъан абаданла жашагъан энчи юйде тургъан инсанлагъа техника онгланы эм жумушла тапдырыуну регион тизмесин кенгертирча, Нальчик шахардан В. деген тиширыуну коммунал фатардан кёчерча, 3-чю группалы сакъат М. дегенни ырысхы болушлукъ излемин жалчытырча, Май районда жашагъан Ш. дегенни жашау этерге боллукъ эм аз ахча тёлениуюн сакъларча обращенияларына Уполномоченный профиль министерстволаны таматалары, КъМР-ни Правительствосуну Председатели эмда муниципал къуралыуланы жер-жерли администрацияларыны башчылары бла бирге къарагъанды. Аны бла бирге хар энчи болумда ишлей тургъан законодательствону чеклеринде амалла этилгендиле.

Сакъатлыкъ группаны тохдашдырыу, жашау журт алгъанда, ёксюз сабийлени законнга бузукълукъ этип тизмеден кетериу, «Урунууну ветераны» атны алыу, тюзетиу учреждениялада эркинликлери сыйырылып тургъанланы пенсияларын заманында алыулары, пенсияны накопительный кесегини начислениясыны низамы, пенсия алырча Муслийманланы дин управлениясыны ишчилерини урунуу стажларын эсеплеу, «урушну сабийлери» къауумгъа саналгъанлагъа льготаларыны юсюнден информацияны бериу, Чечен Республиканы тийресинде аскер операциягъа къатышханланы «аскер къаугъаланы ветераны» деген шагъатлыкъ къагъытны алыулары, юйюрге сабий алыуда себеплик бла байламлы аслам сорууланы Уполномоченный энчи приёмунда тинтгенди эмда законодательствогъа бла болгъан сынамгъа тийишлиликде ангылатыула этгенди. Кёбюсюнде Уполномоченный энчи приёмунда, консультацияла бла чекленип къалмагъанлай, инсанлагъа профиль махкемелеге бла организациялагъа берирча заявленияларыны проектлерин эм башха документлерин жарашдыргъанда болушлукъ этгенди.

Нальчик шахарны 1-чи номерли СИЗО-суну болумларында следствияда болгъан Т. деген тиширыу тийишли медицина болушлукъну тапдырыуну излегенди, Уполномоченный эмда КъМР-ни прокуратурасы ол жаны бла амал этгендиле, тиширыу тири этилген къошумчулукъ эмда тапдырылгъан болушлукъ ючюн ыразылыкъ къагъыт жазып жибергенди.

Майский шахарда жашагъан Д. деген тиширыу аны 11-жыллыкъ жашына Терек шахарны 3-чю номерли кадет школуна кириуде себеплиги ючюн Уполномоченныйге ыспас къагъыт жазгъанды.

Прохладный шахардан А. дегенни къартлыкъ ючюн страховой пенсия тохташдырыуда болушлукъ излеген заявлениясына Уполномоченный РФ-ни Пенсия эм Социал страхованияларыны КъМР-де бёлюмюню ишчилери бирге къарагъанды. Уполномоченныйни къатышыуу къысха заманны ичинде кёргюзтюлген документлени тинтиуге эмда пенсия тёлеуле келип башларча оноуну чыгъарылыууна себеплик этгенди. А. деген Уполномоченныйге болушлугъу ючюн ыразылыгъын билдиргенди. Белгилерге тийишлиди: ишсиз къалгъан инсанлагъа 31.12.2024 жылгъа социал тёлеуле толусунлай берилгендиле.

2024 жылда «Къабарты-Малкъарны халкъына социал себеплик этиу» КъМР-ни къырал программасыны бардырылыууну чеклеринде 8 424 511,74 минг сом битеулю ёлчемде социал льготаланы, компенсацияланы эм ахча тёлеулени 204 770 адам алгъандыла.

«Къабарты-Малкъар Республикада къолайсыз юйюрлеге, жангызлай жашагъан къолайсыз инсанлагъа къырал социал болушлукъну ёлчемини, болумларыны эм аны тохташдырыуну бла тёлеуню къабыл кёрюу положенияны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2021 жылда 13 апрельде чыгъарылгъан 80-ПП номерли бегимине тийишлиликде къырал социал болушлукъ социал пособияча 2024 жылда 869 инсаннга 10395,90 минг сом ёлчемде берилгенди (2023 жылгъа 768 инсаннга къырал социал болушлукъ социал пособияча 9539,75 минг сомгъа тапдырылгъанды).

Социал контрактны жумушларын тындырыу соруула жаны бла ведомствола аралы комиссияны оноуларына тийишлиликде социал контрактха кёре къырал социал болушлукъну берирча 445 дурус кёрюлген оноу чыгъарылгъанды.

2024 жылда республикада инсанланы энчи къауумларыны (ЕДВ), урунууну ветеранларыны, тылда ишлегенлени, политика репрессияланы сынагъанланы, элледе бла шахар маталлы посёлкалада жашагъан эм ишлеген специалистлени, элли специалист-устазланы, дагъыда жыл сайын тёлеу алырча праволары болгъанланы, «Россейни сыйлы донору» кёкюрекге тагъылгъан белгиге тийишлилени регистрини республикалы тизмесин къурау эм бардырыу жаны бла иш андан ары тамамланнганды.

Ёксюз сабийлеге бла ата-аналары къарамай къойгъан сабийлеге жашау журтла бериу жаны бла Федерал законну толтурууда болгъан проблемала бла байламлы Уполномоченный 2024 жылда да сабийни эркинликлери жаны бла уполномоченный бла бирге Законну толтурулууна эс бургъанлай тургъанды.

ТАРИХЛЕ

2024 жылда 31 январьны тарихлерине кёре, Республикалы бирикдирилген тизмеде ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлени саны 1481-ге жетеди. Аладан 170-ни жашау журтла берилирге кереклисини юсюнден сюдню оноулары къолларындадыла (сюд приставланы шартларына кёре).

2024 жылда ёксюз сабийлени къауумундан 68 инсан жашау журтла бла жалчытылыннгандыла. Ол санда 50-си энчи жашау журт фонддан найм халда берилгенди, 18 инсан а Россей Федерацияны Правительствосу «Ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлеге социал себепликни къошакъ гарантияларыны юсюнден» 2023 жылда 21 декабрьде чыгъаргъан Федерал законну 8.1-чи статьясыны 1-чи кесегинде белгиленнген инсанлагъа жашау журтну сатып алыргъа неда кредитни толусунлай берирге тёлеулени юсюнден» 2227-чи номерли бегимине тийишлиликде жашау журт сертификатла бла хайырланнгандыла.

«Ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлеге социал себепликни къошакъ гарантияларыны юсюнден» Федерал законну 8-чи статьясыны 9.1-чи кесегине тийишлиликде, бу къауумундан 14 инсан алгъандыла жашау журтла. Ала Украинада, Донецк эм Луганск Халкъ Республикалада, Запорожье эм Херсон областьлада энчи аскер операциягъа къатышхандыла, ол себепден Бирикдирилген тизмеге кирген башха инсанланы аллында энчи эркинликле алгъандыла.

Белгиленнген къауумдан инсанлагъа жашау журтланы сатып алыргъа 2024 жылда бёлюннген ахча 110 000 минг сомгъа жетгенди. Ол санда 2023 жылда 25 декабрьде къол салыннган № 069-09-2024-301 номерли Келишимни чеклеринде - 33 957, 4 минг сом (32 259, 5 минг сом - федерал бюджетден, 1697, 9 минг сом - республикалы бюджетден); республикалы бюджетден къошакъ тёлеуле - 76 042, 6 минг сом.

Келишимни чеклеринде тёлеуле бла республикалы бюджетден бёлюннген къошакъ ахча 2024 жылда толусунлай къоратылгъанды.

Алай бёлюннген ахча жетишмейди, кемчиликни кетерирге онг жокъду. Ёксюз эм къарар адамлары болмагъан инсанлагъа, алагъа 23 жыл толгъанда, жашау журтну сатып алыргъа неда келишим этилип жашау журтну сатып алыргъа бёлюннген кредитни (займны) (заёмщикни борчлары ипотека бла жалчытылынадыла) толусунлай тёлерге, неда аны къабыл кёрмезге деген оноуну ведомствола аралы комиссия чыгъарады. Аны КъМР-ни Жарыкъландырыу министерствосу 2024 жылда 29 февральда №22/153 номерли буйрукъ бла къуралгъанды. Асламында «Ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлеге социал болушлукъну къошакъ гарантияларыны юсюнден» Федерал законну 8.1-чи статьясыны 2-чи пунктуну 2-чи подпунктуна таянып, инсанланы бу къауумуна сертификатла бермезге деген оноу чыгъарылады. Ол а багъасына эм кенглигине кёре излемлеге келишген журтла болмагъанлары, аланы багъалары кётюрюлгенлери бла байламлыдыла. Дагъыда халкъны саны 10 мингден аслам шахарлада бла элледе кёп къатлы юйде битеу фатарланы 25 процентден кёбюсюн бёлюрге чекле салыннганлары да чырмайдыла.

Аны бла байламлы ёксюз сабийлени къауумундан инсанланы жашау журтла бла жалчытыу мадарланы жашауда бардырыуну низамына жангыдан къаралгъанды эмда быллай оноула чыгъарылгъандыла:

- узакъ болжаллы келишимлени къабыл кёрюуню онгларын сюзерге. Ол а подрядчиклеге келир кезиуде тамамланыллыкъ ишлени кенгертирге онг берликди;
- рынокну болумларын тынгылы тинтиу, кеслерин иги жанындан кёргюзтген къурулуш организацияла бла байламлыкъла къурау;
- Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетинден къошакъ халда ахча бёлюу, ол санда экижыллыкъ келишимлени къабыл кёрюп.

Ол себепден, биз алгъын айтханыбызча, бюгюн да власть органланы юйюрлени социал жашау журт бла жалчытыу баш магъаналы кемчилик болгъанлай къалгъанына эсин бурургъа сюебиз. Жарсыугъа, республикада социал жашау журт ишлетилмейди. Бу иш мындан ары тюрленмесе, жашау болумларын игилендириуге очередьде сюелгенле аны аллыкъларына ышаныулукъ жокъду. Уполномоченный ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлени жашау журтла бла жалчытыу соруу бла кюрешгенли бир ненча жыл озгъанды. Башында айта келгенибизча, аланы саны жылдан-жылгъа ёсгенлей барады. Ахча жетишмегенини хатасындан республикада кёп жылланы ичинде ёксюз сабийлени жашау журтла бла жалчытыуну юсюнден оноулары толтурулмайдыла.

Бу жарсыуну кетерирге «Ёксюз сабийлеге жашау журтла» энчи Президент программа себеплик этерик эди. Анга ахчаны федерал бюджетден бёлюрге тийишлиди. «Россейде «рязанлы» неда «калугалы» ёксюзле болмазгъа керекдиле, кемчиликни тамамлау а субъектни дотациялылыгъы бла байланмазгъа тийишлиди». (А. Лиханов).

САКЪАТЛАНЫ, САУЛУКЪЛАРЫНА КЁРЕ ЧЕКЛЕННГЕН ОНГЛАРЫ БОЛГЪАН ИНСАНЛАНЫ ЭРКИНЛИКЛЕРИН САКЪЛАУ

Къыралны цивилизация болуму сакъатлагъа, саулукъларына кёре чекленнген онглары болгъанлагъа не кёзден къаралгъанына кёре тергелгени белгилиди. Россей Федерацияда саулай, аны субъектлеринде да чекленнген онглары болгъан инсанланы излемлерин тамамларгъа кереклисин ангылайдыла. Ол бир жанындан Россей Федерацияны Конституциясында демократияны социал къырал къурау борчла салыннганлары бла байламлыды. Ол себепден сакъатлагъа тийишли жашау болумла, урунуу, жашау халла къураргъа, аланы жамауат жашаугъа сингдирирге тийишлиди. Саулукъларына кёре чекленнген онглары болгъан инсанла ишге киргенде, жамауат транспорт бла хайырланнганда, медицина, социал жумушланы толтургъанда, чырмауланы сезмезге керекдиле. Инсанланы бу къауумуна жамауатда хурмет, намыс этилирге тийишлиди. Уполномоченный саулукъларына кёре чекленнген онглары болгъан инсанланы эркинликлерин сакълау сорууланы кёп кере кётюргенди, бу кемчиликле хар жыл да хазырланнган докладда белгиленнгендиле. Биз жерине барып, тинтиуле къурайбыз, аланы эсеплери Эксперт комиссияны жыйылыуларында сюзюледиле. Алада этилген эсгертиуле къырал эм муниципал власть органлагъа бериледиле, асламлы информация органлада жамауат сюзюуле къураладыла.

Республикада организациялагъа, предприятиялагъа, учреждениялагъа, право низамны сакълаучу органлагъа, социал магъаналы мекямлагъа сакъатла чырмаусуз кирирча битеу мадарла толтурулгъандыла. Ишлетиле тургъан кёп къатлы юйледе, социал объектледе, къырал эм муниципал власть органла орналгъан мекямлада сакъатла чырмаусуз кирирча онгла къуралгъандыла, пандусла салыннгандыла. Бу жумушланы тамамлауда право сакълаучуланы къыйынлары уллу ду деген терсди, алай биз бу кемчиликлени кетериуге юлюшюбюзню къошханыбыз баямды.

Болсада бу сферада тамамланыллыкъ ишле энтта кёпдюле.

Урунуу эм иш бла жалчытыу федерал службаны тарихлерине кёре, Къабарты-Малкъар Республикада ишлерге жараулу жыл санда 29197 сакъат бардыла. Аладан иш бла жаланда 6272 инсан жалчытылыныпды. 2024 жылда халкъны иш бла жалчытыу аралагъа 458 сакъат келгендиле. Аладан ишсиз даража 443 адамгъа берилгенди. Кеслери атлаялмай, колясkada жюрюген инсанла чырмаусуз ишлерча жерле предприятиялада барысында да къуралмагъандыла. Тийишли мадарла кёп къатлы юйлени барысында да сингдирилмегендиле.

2025 жылда 1 мартны шартларына кёре, ишсиз болгъанлары бла байламлы эсепде 177 сакъат турадыла. Ишсизлени саны жюзден озгъан предприятиялада сакъатлагъа квотала бёлмегенле бардыла.

Уполномоченныйге эм аны шахарлада бла районлада жамауат болушлукъчуларына, иш бла жалчытыу службаны къуллукъчулары бла бирге сакъатлагъа усталыкъны сайлау жаны бла жумушланы, психология болушлукъну игилендирирге, алагъа урунуу рынокну болумларына сингдириу, профессионал билим бериу ишни тамамларгъа керекди. Право билимни жайыу жаны бла программаны жашауда бардыра, сакъатланы, саулукъларына кёре чекленнген онглары болгъан инсанланы праволарын ангылатыу ишни тамамларыкъбыз, квотала къалай толтурулгъанларын тинтгенлей турлукъбуз.

Уполномоченный 2025 жылда да сакъатланы битеуроссей биригиуюню Къабарты-Малкъарда бёлюмю, Сокъурланы, Сангырауланы Битеуроссей биригиулерини Къабарты-Малкъарда регион бёлюмлери, «Афганистанны, жер-жерли къаугъаланы ветеранларыны советли» эм башхала бла байламлыкъланы андан ары жюрютюрюкдю.

ЖАШ ТЁЛЮНЮ ЭРКИНЛИКЛЕРИН САКЪЛАУ

Правону сакълаучула ишлеринде сабийлени бла ёсюп келген тёлюню эркинликлерин сакълауну баш борчларына санайдыла.

Сабийлени бла ёсюп келген тёлюню эркинликлерин сакълау жумушланы хайырлылыкъларын ёсдюрюуге РФ-де Адамны эркинликлерин сакълау жаны бла уполномоченный Т.Н.Москалькова да энчи эс бурады. Аны башламчылыгъы бла «Жаш тёлю политиканы юсюнден» федерал законнга тюзетиуле кийирилгендиле. Ол санда жаш тёлюню право билимлерин игилендириу, социал-психология болушлукъ бериуню, жаш тёлю политиканы жашауда бардырыу жаны бла ара къурауну, «Обществознание» дерсге «Адамны эркинликлерин сакълау» теманы сингдирип, 5-8-чи классланы окъуучуларыны билимлерин кенгертиуню юслеринден эм башхала.

Россейли уполномоченныйлени Координация советини жыйылыуларында къабыл кёрюлген эсгертиуледе волонтёр къымылдаугъа, жаш тёлю советлеге болушлукъну игилендириу мадарла бардыла. Жаш адамла бла байламлыкъланы игилендирир мурат бла интернетни онгларын кенг хайырланыргъа кереклиси да белгиленнгенди.

Къабарты-Малкъар Республикада ёсюп келген тёлюню эркинликлерин сакълау, терен билим алыргъа себеплик этиу, урунуу рынокда бийик хакъ тёленнген усталыкъла бла кюреширча тенг онгла къурау власть органланы, ала бла бирге уа граждан обществону институтларыны да ишлеринде энчи жерни аладыла. Уполномоченный жангы башламчылыкъланы жашауда бардырыугъа да къатышады, ол санда республикада профильли министерстволаны ишлерин тинтеди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эм социал къоруулау министерствосуну шартларына кёре, иш излегенде чырмаулагъа тюбеген, орта профессионал неда бийик профессионал билим алып, усталыгъыны неда квалификациясыны юсюнден диплом берилгенден сора, жылны ичинде иш излеген 18 жылдан 25 жылгъа дери ишсиз 130 инсаннга 2024 жылны планына тийишлиликде болжаллы халда иш бла жалчытыу жаны бла къырал жумушла берилгендиле. Ол а план кёрюмдюлени 101,6 процентиди (планнга кёре - 128 инсан).

2024 жылны планына кёре, профессионал окъуугъа бла къошакъ усталыкъгъа юйренирге 108 ишсиз инсан ашырылгъанды.

Инсанлагъа усталыкъны сайлау, къайсы сферада ишлеригин айырыу, иш бла жалчытыу, профессионал билим алыу, къошакъ профессионал билим алыу жаны бла къырал жумушланы 2024 жылны планына кёре, 6,2 минг адам алгъандыла (планда – 5850 инсан). Эсепле чыгъарылгъан кезиуню ахырында ёлчемле 106,3 процентге толтурулгъандыла. Хар жыл да бардырылгъан профориентация акциягъа битеулю билим берген организацияланы 3,8 минг окъуучусу къатышхандыла.

2024 жылны планында 768 инсаннга психология болушлукъ берирге белгиленнгенди, болсада бу амал бла 879 ишсиз инсан хайырланалгъанды (114,5 процент).

Урунуу рынокну болумларына сингдириу жаны бла къырал жумушла 874 ишсиз инсаннга берилгендиле, 2024 жылны планында – 768 адам. Эсепле чыгъарылгъан кезиуню ахырына план кёрюмдюле 113,8 процентге толтурулгъандыла.

2024 жылда 6-11-чи классланы окъуучуларына келир кезиуле усталыкъны сайлау жаны бла жумушлагъа энчи магъана берилгенди, ол санда ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлени, сакъат сабийлени, саулукъларына кёре чекленнген онглары болгъанланы арасында. Бу жаны бла жумушлагъа 32909 сабий къатышхандыла, аладан 495-си иш бла жалчытылыннгандыла. Окъуудан эркин заманда 14 жылдан 18 жылгъа дери жаш адамланы болжаллы иш бла жалчытыугъа себеплик жаны бла жумушланы арасында сабийлени бла жаш тёлюню «Биринчилени атламлары» битеуроссей жамауат-къырал биригиуню болушлугъу бла 6 келишим къабыл кёрюлгенди.

Бу ишни чеклеринде регион проектле жашауда бардырылгъандыла, ол санда «Патриот жай», «Къайда туугъан эсенг, ол жерге жара!» форум-экскурсияла, «Проф.Ток» проект (тюрлю-тюрлю предприятиялагъа экскурсияла), «ТрудКрут» проект, билим бериу семинарла, тестле, тренингле, мастер-классла эм башха жумушла бардырылгъандыла. Бу ишге 4838 жаш адам къошулгъандыла, аладан 107-си иш бла жалчытылыннгандыла.

Бир жерде да ишлемеген эм окъумагъан акъылбалыкъ болмагъанланы иш бла жалчытыу жумушла къуралгъандыла, ол санда право бузукълукъланы профилактика жаны бла органла бла учреждениялa энчи ангылатыу жумушла бардыргъанланы арасында. Бу ишге 821 адам къатышханды, аладан 238 иш бла жалчытылыннгандыла.

Къыйын жашау болумгъа тюшген сабийлеге насийхатчылыкъны мадарлары тамамланадыла. Алагъа мастер-классла, республиканы предпритятияларына экскурсиялада къураладыла.

30 жылгъа дери 26 ишсиз инсан быллай организациялагъа ишге киргендиле: ИП Гетигежев А.М., ООО «Карданов эм Компания», Федерал почта байламлыкъны КъМР-де Управлениясына бу усталыкълагъа кёре: жашил мюлкню ишчиси, оператор, товарланы адамлагъа берген пунктну келечиси.

Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эм социал къоруулау министерствосу, иш бла жалчытыу службала «Россейде иш» цифралы платформада целевой амал бла окъутуу жаны бла башламчылыкъла жыйышдырыладыла.

2024 жылда июньда иш бла жалчытыу службала Къабарты-Малкъар Республикада целевой амал бла окъутууну юсюнден иш бериучюледен 230 башламчылыкъны тинтгендиле.

Ахыр кезиуде жаш тёлю политиканы жашауда бардырыуда Къабарты-Малкъар Республиканы Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосу, Жаш тёлю правительство, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентинде Жаш тёлю палата кеслерини юлюшлерин къошадыла. Уполномоченный аланы ишлерине тутхучлукъ этеди. Биз сабийлени бла жаш адамланы «Биринчилени атламлары» битеуроссей организациясыны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю бардыргъан жамауат магъаналы жумушлагъа тири къатышабыз. Сёзге, Уполномоченный бу организацияны къуралыууна эм аягъы юсюне болууна тири къатышханды, бюгюнлюкде уа насийхатчылыкъ этеди.

«Биринчилени атламыны» бёлюмю бла сабийлени бла ёсюп келген тёлюню эркинликлерин сакълау жаны бла келишим къабыл кёрюлгенди. Организация кенг белгили болгъанды эм республикада жаш тёлюню сейирлерин сакълагъан организациягъа бурулгъанды.

Къабарты-Малкъарда жаш тёлю биригиулеге тийишли ырысхы база барды. Муниципал къуралыулада жаш тёлю арала ачылгъандыла, алада жаш адамла эркинликлерин сакълауда болушлукъ аладыла, урунуу, иш бла жалчытыу гарантияла бериледиле, жаш юйюрлеге, фахмулу жаш адамлагъа болушлукъ этиледи, жаш тёлю биригиулеге профессионал билим алыргъа, окъууда, урунууда, илмуда хунерлерин ачыкъларча экономика, социал эм праволу мадарла да бардыла.

Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлени битеуроссей координация советини эсгертиулерин эсге алып, Къабарты-Малкъар Республикада жаш тёлю политиканы жашауда бардырыргъа, жаш адамланы эркинликлерин сакъларгъа, ала бузулгъан эселе уа, жангыртыргъа тийишлиди.

Къырал эм муниципал власть органла, граждан обществону институтлары, жамауат организацияла дин биригиуле бла бирге Уполномоченный баш магъаналы борчланы толтурууугъа къатышырыкъды: жаш тёлюню туугъан журтха сюймекликде, кертиликде юйретиу, тёрели хазнаны сакълау, энчи аскер операциягъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине тутхучлукъ этиу.

Ол мурат бла быллай жумушланы толтурургъа тийишлиди:

республикадан жаш адамланы Россейни регионларында тенглери бла шуёх байламлыкълагъа не жаны бла да себеплик этерге;

ёсюп келген тёлюню эркинликлерин хайырлы сакълар ючюн, къырал власть органла, асламлы информация органла, граждан обществону институтлары бла бирге ишлерге;

къыйын жашау болумгъа тюшген, сакъат жаш адамланы, ёксюзлени, къарар адамлары болмагъан сабийлени эркинликлерин къаты сакъларгъа;

жаш тёлюню волонтёр къымылдаулары бла бирге къачхынчыланы, СВО-гъа къатышханланы эм аланы юйюрлерини эркинликлерин сакълау ишни андан ары бардырыргъа.

Къабарты-Малкъар Республикада жаш тёлю политиканы, жаш адамланы эркинликлерин эм сейирлерин сакълауну чеклеринде Уполномоченный республикалы эм муниципал власть органлагъа быллай эсгертиуле этеди:

Жаш тёлю биригиулеге финанс эм къурау болушлукъ этерге – аланы чыгъармачылыкъ фахмуларын ачыкълар ючюн;

Жаш адамлагъа иш излегенде, сайлагъан усталыгъында ишлерча, ёсюп келген тёлюге себепликни социал-экономика мадарларын кенгертиуге къошакъ мадарла тамамларгъа. Ол санда льготалы ипотека, билим алыргъа сюйгенлеге льгота кредит бериу жаны бла да;

ёксюз эм къарар адамлары болмагъанланы къауумундан инсанланы, ол санда сюдню оноуу бла тутмакъда тутулуп, эркин болгъандан сора, жашау журтла бла жалчытыргъа финансла табаргъа.

Алгъынча, жаш тёлюню арасында экстремизмни, терроризмни ниетлерин жайылыууна къажау турургъа, аны бла бирге юйюрле, школланы окъуучулары, орта эм бийик профессионал билим берген учреждениялары студентлери бла ишни тирилтирге, жамауатда радикал эм экстремист ниетлени кёрюп болмауну сингдирирге керекди.

ЖЕТИНЧИ БЁЛЮМ

Право низамны сакълаучу эм сюд органла ишлеринде инсанланы эркинликлерин жалчытханлары

Уполномоченный адамны эркинликлерин сакълар, инсанны къоркъуусузлугъун жалчытыр мурат бла республиканы право низамны сакълаучу эм сюд органлары бла хайырлы байламлыкъла жюрютеди. Бу жумушла законланы эмда бирге ишлеуню юсюнден Келишимлени мурдорунда бардырыладыла.

Уполномоченный чыгъаргъан эсгертиулеге право низамны сакълаучу органланы оноучулары тийишли даража бередиле. Бютюнда хайырлы байламлыкъла Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы, Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясы эмда Сюд приставланы службасы бла къуралгъандыла.

Былтыр Уполномоченныйге инсанладан келген тарыгъыуланы асламы жууаплы къуллукъчула борчларын толтурмагъанлары, болжалла сакъланмагъанлары, следствиягъа эм дознаниягъа берилген болжалла бир тюрлю сылтау болмай созулгъанларына, аманлыкъ этилгенини юсюнден билдириуню неда ачылгъан уголовный ишни кереклисича тинтмей, уголовный ишни ачмазгъа деген оноу законсуз бир ненча кере чыгъарылгъаны, бир тюрлю законлу сылтау болмай, инсаннга уголовный иш ачылгъаны бла байламлы болгъандыла.

Уполномоченный надзор тамамлагъан прокурорланы эслерин бу процессуал бузукълукълагъа кёп кере бургъанды, «Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлени юсюнден» 2020 жылда 18 мартда чыгъарылгъан 48-ФЗ номерли Федерал законда берилген эркинликле бла тири хайырланып, адамны эм инсанны эркинликлерине бла праволарына этилген бузукълукъланы тохтатханды.

Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы Баш сюдю, Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы, Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясы, Россейни Сюд приставларыны федерал службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясы бла бирге тамамланнган жумушланы хайырындан республиканы инсанларыны эркинликлерине этилген бузукълукъланы санын азайтыргъа онг болгъанды.

2024 жылда Уполномоченныйге следствие эм сюд органланы ишлерине (борчларын толтурмагъанларына) тарыгъыула 57,5 процентге азайгъандыла. Аланы саны 19-гъа жетгенди (2023 жылда уа – 33). Аладан 5 тарыгъыу следствие эм дознание органла бир тюрлю сылтау болмай, тинтиулени болжалларын созгъанлары эм тамал салынмагъан оноула чыгъаргъанлары бла байламлы болгъандыла. Энтта 9-су сюд чыгъаргъан оноугъа ыразы болмагъанлары эмда аланы кючлерин тохтатыуну юсюнден эдиле. Бир тарыгъыу инсаннга законсуз уголовный иш ачылгъаны ючюн берилгенди.

Алай бла Уполномоченный инсанланы приёмгъа алгъан кезиуде Басхан райондан тиширыу аны эри М. аскер бёлюмден эркинлиги болмай кетгени ючюн уголовный иш ачылгъанын билдиргенди. Алай эр киши бир тюрлю аманлыкъ эталлыкъ тюйюл эди, бу заманда ол Ингушетия Республикада эм Донецк Халкъ Республикада аскер бёлюмде болгъанды неда жараларына госпитальда бакъдыргъанды.

Уполномоченный аскер прокурор тиширыугъа аны эрине уголовный тинтиуле бардырылгъанлары бла байламлы тынгылы жууап берилирин жалчытханды.

Татарстан Республикада тутмакъда тутулгъан Т. берген тарыгъыуну тинте, Уполномоченный Краснодар крайны прокуроруна Россейни Краснодар крайда УМВД-сыны къуллукъчулары шахарчы тиширыу законланы бузгъаныны эмда тутулгъанны паспорту урланнганыны юсюнден билдириулени юсюнден уголовный иш ачаргъа унамагъанлары бла байламлы шартланы тинтилирлерин тилегенди.

Уполномоченныйни тилегине жууапла бере, Краснодар шахарны Прикубан административ округуну прокуроруну къуллугъун толтургъан тилекде жазылгъан битеу шартла тынгылы тинтилгенлерини, процессуал тинтиулени битеу материалларына сюзюлгенлерини юсюнден жууап бергенди.

Нальчикде абаданла эм сакъатла тургъан интернатда жашагъан тиширыу Уполномоченныйге фатарына иелигин къайтарыуну юсюнден тилек этгенди. Тиширыуну ёге къарындашы алдап, журтну къолгъа этгенди эмда ызы бла сатып къойгъанды. Уполномоченный анга берилген эркинликлени чеклеринде тиширыуну тарыгъыуун Нальчикни прокуроруна анда белгили этилген шартланы тинтирге ашыргъанды. Уполномоченный эм аны аппаратыны къуллукъчулары къайтарып бардыргъан приёмну кезиуюнде тиширыугъа Россейни Нальчикде УМВД-сыны участка уполномоченныйи чыгъаргъан оноу терс болгъаныны юсюнден тарыгъыуну жазып, аны Нальчикни прокуроруна ашырыргъа болушлукъ этилгенди.

Нальчикден Ж. Россейни МВД-сыны Нальчикде Управлениясыны 1-чи номерли бёлюмюню къуллукъчулары А. хыйлачылыкъ этип, аны юйюрюню ырысхысын къолгъа этгенини юсюнден тарыгъыуун тинтмегенлерин билдиргенди. Уполномоченный анга берилген эркинликлени чеклеринде тарыгъыуну Нальчикни прокуроруна ашыргъанды. Нальчикни прокуроруну орунбасарыны жууабында айтылгъаныча, тиширыу тилегинде жазгъан шартла тюздюле, бузукълукъну болдургъан полициячыла жууапха тартылгъандыла, Нальчикни прокуратурасы тарыгъыуну бир-бир бёлюмлерин къабыл кёргенди.

Санкт-Петербургну инсаныны Элбрус районда полициячыла аны законсуз тутханларына эм административ жууапха тартханларына тарыгъыуун следствиягъа дери тинтиуле бардырыр мурат бла Уполномоченный Россей Федерацияны Следствие комитетини Къабарты-Малкъар Республикада следствие управлениясыны башчысына ашырылгъанды.

Чегем райондан Ш. Уполномоченный бардыргъан приёмну кезиуюнде билдирген шартла бла байламлы Къабарты-Малкъар Республиканы прокурору приёмгъа алырча мадарла тамамланнгандыла. Тарыгъыуда Россейни МВД-сыны Нальчикде следствие управлениясыны следовательлери инсанны фатарына иелиги законсуз сыйырылгъаныны юсюнден уголовный ишни тинтиуню болжалларын сылтаусуз созгъанлары айтылады.

Тутмакълада тутулгъанладан терслеу оноулагъа, жууапха тартылгъан болжаллагъа тарыгъыула келгендиле, апелляция эм кассация дауланы къалай жазылгъанларын, уголовно-процессуал законланы башха излемлерин ангылатыуну юсюндюн тилекле болгъандыла. Уполномоченный эркинликлерини чеклеринде алагъа ангылатыула, справка билдириуле хазырлагъанды.

2024 жылда Уполномоченныйге инсанладан келген тарыгъыуланы бла тилеклени эмда право низамны сакълаучула берген ангылатыуланы тинтгенден сора тохташдырылгъаныча, уголовный сюдге къатышханланы эркинликлерине бла праволарына бузукълукъла азайгъандыла.

2023-2024 жыллада следствияны, дознанияны эм оператив-тинтиулени бардыргъан кезиуде инсанланы праволарын бла законлу сейирлерине бузукълукъла этгенлери ючюн Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны къуллукъчулары жууапха тартылмагъандыла.

Андан сора да, 2024 жылда уголовный сюдге къатышхан инсанладан эм башха къауумладан полицияны къуллукъчулары зорлукъ сынатханларына, башха законсуз амалланы хайырланнганларына 5 тарыгъыу эсепге алыннганды (былтырны бу кезиуюнде – 23).Аладан РФ-ни УПК-сыны 144-чю, 145-чи статьяларына тийишлиликде следствие органлагъа 2 материал ашырылгъанды (былтырны бу кезиуюнде -10). Аланы тинтгенден сора, тарыгъыулада айтылгъан шартла терс болгъанлары ачыкъланнганды.

2023-2024 жыллада Россей Федерацияны Президенти «Россей Федерацияда толу болмагъан мобилизацияны юсюнден» 2022 жылда 21 сентябрьде чагъырылгъан 647-чи номерли Указы бла мобилизациягъа тюшген инсанланы, энчи аскер операция бардырылгъан жерде къуллукъ этген аскерчиледен, аланы юйюрлеринден эркинликлерине бузукълукъла этилгенини юсюнден Россей Федерацияны Следствие комитетини Къабарты-Малкъар Республикада следствие управлениясына тарыгъыула болмагъандыла. ДНР, ЛНР, Херсон эм Запорожье областьладан къачып къутулгъанладан инсанланы эркинликлерине бузукълукъла этилгенлерини юсюнден билдириуле эсепге алынмагъандыла.

Къабарты-Малкъар Республиканы сюдлери следствие эм дознание органла уголовный процессге къатышханланы праволарына бла законлу сейирлерине уллу бузукълукъла этгенлерини юсюнден 6 уголовный ишни (былтыр – 6) тинтгенден сора, право низамны сакълаучу органланы оноучуларына быллай бузукълукъланы мындан ары болдурмазча мадарла тамамлауну юсюнден эсгертиуле берилгендиле.

Алай бла тарихлени эм белгили этилген юлгюлени сюзгенден сора, Къабарты-Малкъар Республикада адамны праволарын бла эркинликлерин сакълау алыкъа бийик даражада болмагъанын белгилерчады.

Алай бла аманлыкъ этилгенини юсюнден билдириуле бла байламлы ал тинтиуле бардыргъанда, следствие эм дознание органланы ишлерине прокурор надзор эм сюд контрольну бийик даражада тамамларгъа керекди. Наркотиклени законсуз сатыу-алыугъа къажау мадарланы къатыландырыргъа, акъылбалыкъ болмагъанланы арасында бузукълукъланы профилактикасын игилендирирге, информация технологияланы хайырланып, этилген аманлыкъланы жамауатха ангылатыу жумушланы тирилтирге тийишлиди.

Ахыры 4-чю бетдеди.

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни 2024 жылда ишини юсюнден доклады

Ахыры. Аллы 1,2,3-чю бетледеди.

СЕГИЗИНЧИ БЁЛЮМ

Республикада тутмакълада тутулгъанланы эркинликлерин сакълау

Россей Федерацияны Конституциясы, Россей Федерацияны Уголовно-процессуал кодекси, Россей Федерацияны Уголовно-толтуруу кодекси федерал законла, башха норматив актла адамны намысын-сыйын сакълаугъа гарантияла бередиле. Законда адамны даражасын тюшюрюрча бир тюрлю эркинлик болмагъанын тохташдырады. Бир адамгъа да зорлукъ сынатыргъа, къыйнаргъа, адамлыкъ даражасын башха тюрлю сындырыргъа жарамайды.

Жамауатны тутмакълада тутулгъанлагъа кёз къарамлары жамауатны кесини жандаурлукъ эм демократиялы айныууна шагъатлыкъ этгенлерин къайтарып айтыргъа сюеме. Къыралны оноучулары, граждан обществону институтлары пенитенциар системаны ишине, сюдню оноуу бла жууапха тартылгъанлагъа тутмакълада тийишли жашау болумла къураугъа эмда аны ючюн бурулады.

Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны ишине (борчларын тийишлисича толтурмагъанына), ФСИН-ни учрежденияларында тутулгъанладан (ол санда башха регионлада) башха соруулагъа тарыгъыуланы саны 2023 жыл бла тенглешдиргенде 95-ден 161-ге дери кёбейгендиле.

Бу ёсюу тутулуп тургъанла Уполномоченный тюзетиу учрежденияллада КъМР-де ОНК-ны эм КъМР-ни прокуратурасыны келечилери бла бирге бардыргъан приёмланы кезиуюнде кеслерини эркинликлерин сакълаугъа эс бургъанлары бла байламлыды. Тилеклени асламы жууукълары, танышлары бла тюбешиулени къурауну низамы, связьны электрон эм мобил амаллары бла хайырланыуну, бузукълукъ этгени ючюн салыннган эсгертиулени кетериуню, махтау эсгертиуле бериуню, болжалдан алгъа эркин болууну, жууапха тартыуну женгил низамына кёчюрюуню юслеринден болгъандыла.

Тилеклени арасында медицина жумушланы жалчытыу кереклисича къуралмагъаныны (24) эм учрежденияланы къуллукъчулары жууапха тартылгъанлагъа эм сюд этилгенлеге осал кёзден къарагъанларыны (54) юслеринден тилекле тынгылы сюзюлгендиле.

Уполномоченный эм аны аппаратыны къуллукъчулары жерине барып къуралгъан приёмлада эм тарыгъыуланы тинтген кезиуде жууапха тартылгъанлагъа, ол санда сюд баргъан кезиуде аланы эркинликлерин сакълау, процессуал документлени хазырлау жаны бла да. Тутулуп тургъанланы, аланы юйюрлерини, ёкюллерини тилеклери бла тарыгъыулары, ала бла байламлы процессуал тинтиуле неда следствие жумушла бардырыргъа керек болгъан кезиуде, право низамны сакълаучу органлагъа процессуал тинтиуле бардырыргъа ашырылгъандыла.

Уполномоченный тутулуп тургъанланы тилеклерин Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасыны, Жамауат къараучу комиссиясыны, Россей Федерацияны ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны учрежденияларыны оноучулары бла бирге тинтгенди.

Байламлыкъланы игилендирир эм жууапха тартыу учреждениялада тутулуп тургъанланы эркинликлерин сакълар мурат бла Уполномоченный 2024 жылда Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясы бла Келишимни кючюн андан созгъанды.

2024 жылда Уполномоченный эм аны аппаратыны келечилери Жамауат къараучу комиссияны къуллукъчулары, республиканы прокуратурасыны келечилери бла бирге тутмакълада 22 кере болгъандыла. 2024 жылда 20 февральда, 24 майда, 19 июньда эм 18 сентябрьде Уполномоченный эм аны аппаратыны келечилери КъМР-ни прокуратурасыны эм КъМР-де ОНК-ны къуллукъчулары бла бирге Россейни МВД-сыны Нальчикде Управлениясыны ИВС-инде эм КъМР-де МВД-ны спецприёмнигинде тутулуп тургъанланы эркинликлери къалай сакъланнганын тинтгендиле.

Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны 1-чи номери следствие изоляторундан 2024 жылда февральда следствие бардырылгъан инсандан медицина болушлукъ осал болгъаныны юсюнден тарыгъыу келгенди. Уполномоченный, КъМР-ни прокуратурасыны келечилери бла бирге тилекни жазгъан тиширыу врач-терапевт аны саулугъуна къараргъа унамагъаныны юсюнден шартланы тинтгендиле. Уполномоченный къатышхандан сора, тиширыудан анга битеу керекли болушлукъ этилгенини юсюнден письмо келгенди эмда этилген болушлукъ ючюн ыразылыгъын айтханды.

Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясы 1-чи эм 3-чю номерли тюзетиу колонияларында тутулуп тургъан Т. эм М. жазгъан тарыгъыулада медицина болушлукъ тийишли даражада болмагъаны билдирилгенди. Уполномоченный аланы Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны башчысына ашыргъанды. Управленияны оноучулары эки тарыгъыуну да къысха заманны ичинде тинтип, тийишли мадарла толтургъандыла, жууапха тартылгъанлагъа медицина болушлукъ бериу соруу тамамланнганды.

2024 жылда мартда Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны 1-чи номерли СИЗО-сунда инсанланы приёмгъа алгъан кезиуде тиширыу аны тёртжыллыкъ жашына медицина болушлукъ бериуню юсюнден тилегенди. Сабийде бир ненча ауруу ачыкъланнганды. Уполномоченный тилекни Къабарты-Малкъар Республиканы саулукъ сакълау министри Р.М.Калибатовха бергенди. Алай бла сабийге РДКМЦ-да багъыу соруу тамамланнганды.

Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны «Тюзетиу ара» федерал казна учреждениясында тутулуп тургъан Н. Уполномоченныйге тилегинде учрежденияны къуллукъчулары аны эркинликлерин бузгъанларыны, аны дисциплина жууапха тартыуну юсюнден терс оноу чыгъаргъанларыны юсюнден айтылгъанды. Тарыгъыуну Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы прокурору Н.А.Хабаровха прокурор тинтиуле бардырыргъа, белгили этилген шартланы тинтирге ашыргъанды. Жууапха тартылгъан Н. жазгъан тарыгъыуда айтылгъанны тинтип, Уполномоченныйге ала тюз болгъанларыны юсюнден жууап берилгенди.

Уполномоченныйни ишинде бизни республикадан тышында тутулуп тургъан инсанланы тарыгъыуларын сюзюуге да эс бурулады. Сёз ючюн, Къабарты-Малкъардан Пенза областьда тутулуп тургъан Х. ол учрежденияны оноучулары 2024 жылда январьда аны тюрмеге кёчюргенлерине тарыгъып жазгъанды. Аны айтханын Пенза областьда Адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла уполномоченный бла сюзгенден сора, ол инсаннга жууап берилгенди.

Къабарты-Малкъардан Т., Пермь крайда тутмакъдан, кесини аскер билетин излерге неда аны жангыдан жарашдырыргъа себеплик этерлерин тилеп жазгъанды. Уполномоченныйни болушлугъу бла аны жумушу тамам этилгенди.

Россейни УФСИН-ини Къабарты-Малкъарда СИЗО-1 учреждениясындан Б. Уполномоченныйден болушлукъ излеп жазгъанды. Ол айтханнга кёре, аны жалгъан дау бла уголовный жууапха тартыргъа кюреше эдиле. Уполномоченный прокуратурагъа сёлешгенинден сора, Россейни Следствие комитетини КъМР-де следственный управлениясына ол ишни тинтирге буйрукъ берилгенди.

Тутулуп тургъанланы медицина болушлукъ алыргъа эркинликлерин къоруулаугъа Уполномоченныйни ишинде уллу магъана бериледи. Былтыр Уполномоченныйге ол жаны бла 31 тарыгъыу эмда тилек тюшгендиле. Алагъа кёре, ол ФСИН-ни ара аппараты эмда регионда бёлюмю бла жууукъ байламлыкъда ишлегенди.

Къабарты-Малкъарда УФСИН-ни коллегиясыны кенгешинде Уполномоченный медицина бёлюмледе тюрлю-тюрлю усталыкълары болгъан врачла (11,5 ставка), ол санда хирургланы, анестезиологла, терапевтле, инфекционистле жетишмегенлерине, сора дагъыда медицина оборудование (компьютер эмда магнит-резонанс томографла) да азлыкъ этгенине эс бургъанды. Аны ючюн а УФСИН-ни медицина учрежденияларында заманында болушлукъ бериу, ол санда операцияла этиу жаны бла чурумла чыкъгъанларын да белгилегенди.

Къабарты-Малкъарда УФСИН-ни башчысы бла бирге ИК-4 эмда КП-5 учреждениялада 2024 жылда 9 февральда болгъанда, аны эмда ФСИН-ни тамата инспектору Г.В. Виноградов бла бирге 2024 жылда июньда инспекция тинтиуле бардыргъанда, ФСИН-ни учрежденияларында тутулуп тургъан, ишекликге тюшген, терсленнген эмда жууапха тартылгъан инсанланы ырысхы-турмуш эмда медицина жумушларын жалчытыу проблемаланы Уполномоченный энтта да кётюргенди.

Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъарда системасына кирген медицина учрежденияларында болушлукъ бериу эмда дарманла бла жалчытыу арт кезиуледе игилене баргъанын белгилерге тийишлиди.

Прокуратураны билдириуюне кёре, 2024 жылда къайтарылып этилген аманлыкъ ишлени саны азайгъанды. Сёз ары дери аллай затла этип, энди уа уголовный-жууапха тартхан инспекциялада эсепде эмда административ надзорда тургъан инсанланы юслеринден барады. Аны себепли следствие изолятор артыкъ бек толмагъанын да белгилерчады.

Быйыл да биз УФСИН-ни бёлюмлери бла хар жаны бла да тири байламлыкъла жюрютюп турургъа, ол санда:

- Уполномоченный, УФСИН-ни башчысы бла бирге, жууапха тартылгъанлагъа приёмла бардырыргъа;
- прокуратураны, Жамауат палатаны, ОНК-ны, ФСИН-ни Къабарты-Малкъарда управлениясыны келечилери квартал сайын тюбешип, ишекликге тюшген, терсленнген эмда жууапха тартылгъан инсанла не халда тургъанларын, аланы аш-суу, медицина жумушла бла жалчытыу къалай къаралгъанын сюзюп турургъа;
- Уполномоченныйни аппаратыны ишчилери къатышып, ФСИН-ни Къабарты-Малкъарда тюзетиу колонияларында административ эмда дисциплинар комиссияланы жыйылыуларын бардырыргъа. Сёз алада тургъан инсанланы эркинликге болжалларындан алгъа чыгъарыуну неда къалгъан заманларын женгилирек жууапха тартыу бла алышыуну юслеринден барады;
- тутмакъладан чыкъгъан инсанланы жашаугъа келишдириу (ресоциализация) онгланы сюзерге.

Кёп мадар этилгенине да къарамай, ресоциализация эмда жашаугъа келишиу проблемала бир да азаймайдыла. Республикада энчи ресоциализация ара энтта да къуралмагъанды. Аны эсге алып, биз Эксперт советни энчи кенгешин бардыргъанбыз. Доклад бла анда Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъарда Управлениясыны башчысы А.А. Демидов сёлешген эди.

УФСИН-ни билдириуюне кёре, 2024 жылда уголовный-толтуруучу инспекцияны юсю бла жууапха тартылгъан 4043 инсан ётгенди. Ол санда 3853 адамгъа пробация къауумну келечилери, «Россей Федерацияда пробацияны юсюнден» 10-ФЗ номерли законнга тийишликде уголовный-толтуруучу инспекциягъа сёлеширге эркинликлери болгъанын ангылатхандыла.

Былтыр 29 сентябрьге алып къарагъанда, ресоциализация, социал адаптация эмда социал реабилитация жаны бла себеплик этилирин излеп 94 инсан заявление бергендиле. Ала бары да тюрлю-тюрлю инстанциялагъа жиберилгендиле.

Былтыр жууапха тартылгъан 31 инсаннга болушлукъ берилгенди, пробация этиуден хайыр чыгъарыкъ тюйюлдю деп, тёрт оноу чыгъарылгъанды, биреу анга пробация керек болмагъанын билдиргенди. Дагъыда эсепден кетерилгенлери ючюн онеки инсаннга, энчи программалары бла белгиленнген жумушла тамам этилмегенлери ючюн а тогъузуна пробация этиу тыйылгъанды.

Кеси заманларында терроризм эмда экстремизм бла кюрешип, жууапха тартылгъанланы мамыр жашаугъа къайтарыу бизни республикагъа бек къыйын проблемаладан бириди. КъМР-ни Башчысында, аллай затладан кери турургъа итиннгенлеге болушхан комиссияны бу жаны бла къыйыны уллу болгъанын белгилерге тийишлиди. Закон бла берилген онгну хайырланыргъа сюйгенлени тилеклерине ол мычымай къарап тургъанды.

Мында кёп тюрлю амалланы хайырланыргъа керекди. Эм биринчиден, тюрлю-тюрлю жамауат институтла бла келишип, тукъум таматаланы, эл башчыланы, жаш тёлю биригиулени алчыларын да къошуп, оноу этерге тийишлиди. Къабарты-Малкъар Республиканы Муслийманларыны дин управлениясы бла бирге бардырылгъан профилактика жумушланы чеклеринде сагъынылгъан инсанлагъа ресоциализацияны эмда социал адаптацияны ётерге, билим алыргъа, ишге орналыргъа себеплик этиледи. Дагъыда аллай юйюрлеге барып, терроризмни бла экстремизмни аманлыкъ магъаналарын ангылатхан тёре жюрюйдю. Бу ишге басма органла да тири къатышадыла.

Федерал законну излемлерин тамамлаугъа хазырланыуну чеклеринде пробация ара къураргъа кереклиси баямды. Ол а постпенитенциар пробациягъа тийишли болгъанлагъа, ол санда болжаллы халда кечинирге жер бла жалчытыргъа себеплик этерик организацияды. Муниципал власть органланы, иш бла жалчытыу араланы да тюзетиучю эмда пробация арала къураргъа ахча эм мюлк онглары азлыкъ этгени ачыкъланады. «Россей Федерацияда пробацияны юсюнден» закон бла уа, коммерциялы болмагъан, социал, дин организациялагъа, жамауат биригиулеге да аллай арала къураргъа онг берилмейди.

Биз бу закон къалай толтурулгъанын тинтип турлукъбуз, республиканы власть органларына быллай арала къураргъа амал табаргъа, бу ишге жамауат институтланы да къатышдырыргъа къолдан келгенича себеплик этерикбиз.

Татарстан Республикада, Красноярск крайда, Москва эмда Воронеж областьлада тутмакъладан чыкъгъанланы ресоциализация эмда социал адаптация жумушларын тамамлау сынамларын хайырланыу бизге магъаналыды. Ресоциализация араны къурау жаны бла оюмубузну Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуна туура этгенбиз.

Шимал-Кавказ федерал округну субъектлеринде Уполномоченныйлени Координация советини 2024 жылда Магасда ётген кенгешинде этилген эсгертиулеге тийишликде, тутмакъладан чыкъгъан инсанланы право жаны бла жарыкъландырыу ишни андан ары бардырабыз. Мында акъылбалыкъ болмагъанлагъа, тиширыулагъа эмда сакъатлагъа энчи эс бурулады. Тутмакъладан чыкъгъанланы ресоциализация жумушларын тамамлауну эмда энчи республикалы араны къурауну онгларын Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда сюзселе боллукъ эди.

Бу жумушну тамамлар ючюн, Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъарда Управлениясын Уполномоченный «Россей Федерацияда пробацияны юсюнден» закон бла берилген онгланы толуракъ хайырланыргъа чакъырады. Къырал эмда муниципал власть органлагъа, тутмакъладан чыкъгъанлагъа себеплик этиу ишни тири бардырыргъа, ала къыйын жашау болумлагъа тюшселе, мычымай социал болушлукъ берирге, талай къауумлагъа кирген инсанлагъа (сакъатла, тутмакъладан чыкъгъанла, осал юйюрледен акъылбалыкъ болмагъанла) энчи онгла берирге кереклиси эсгертиледи.

ТОГЪУЗУНЧУ БЁЛЮМ

Власть эмда оноу этиу органла, жамауат биригиуле бла бирге ишлеу

2024 жылда 2 июньда Уполномоченный Къырал статистиканы федерал службасыны Шимал-Кавказ федерал округда Управлениясы бла байламлыкъла жюрютюуню юсюнден келишим этгенди. Былтыр 9 декабрьде дагъыда саулукъ сакълауда надзор этген федерал службаны Къабарты-Малкъар Республикада жер-жерли органы бла аллай келишимге къол салыннганды.

Россей Федерацияны Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечисини, адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйле эмда «Ата журтну къоруулаучулары» къырал фондну СКФО-ну субъектлеринде бёлюмлерини башчылары бла былтыр 1 августда Пятигорскда бардырылгъан тюбешиуюне къатышханма.

Россей Федерацияда адамны эркинликлери жаны бла Уполномоченный, Федерацияны Советти, Къырал Дума, Россей Федерацияны Президентини Администрациясы, федерал министерствола эмда ведомствола бла байламлыкъла жюрютгени эмда бирге ишлегени уполномоченныйлени ишлерине себеплик этеди.

Право жаны бла проблемаланы Къырал Думада сюзген тёреге айланнганды. Комитетлени жыйылыуларына уполномоченныйле къатышадыла, анга жамауат-политика магъана да бериледи. Алада этилген оноула субъектлени башчыларына жибериледиле, аны себепли уполномоченныйлени ишлеринде проблемалагъа эс бурулады.

Юлгю келтирейим. 2024 жылда Къырал Думаны комиссияларыны бирлешген кенгеши бардырылгъанды. Анда этилген эсгертиуле, Къырал Думаны комитетини таматасы О. В. Тимофеева къол салып, субъектлени башчыларына жиберилгендиле. Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Уполномоченныйни аппаратыны ырысхы эмда кадрла жаны бла жумушларына къараргъа деген эсгертиуге эс буруп, тийишли оноу этгенди.

Комитетни письмосуну хайырындан, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини сюзюуюне Уполномоченный «Къабарты-Малкъар Республикада Уполномоченныйни юсюнден» законнга кийирирге тийишли тюзетиуле бергенди. Аланы анда дурус кёргендиле. Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысына да бир тилегибизни сансыз этмегени ючюн Россей Федерацияны Къырал Думасыны комитетини таматасына эмда Т.Н. Москальковагъа да ыразылыгъыбызны билдиргенбиз.

Россей Федерацияда Уполномоченныйни аппараты бла жууукъ байламлыкъла 2024 жылда да жюрютюлгендиле. Бегиреда ол энчи аскер операцияны кезиуюнде ачыкъ болгъанды. Т.Н. Москальковаtas болгъан аскерчилени излеуде эмда жесирге тюшген аскерчилени алышып къайтарыуда болушлугъун регионлада уллу ыразылыкъ бла белгилейдиле. 2024 жылда август айда Къабарты-Малкъардан аскерчиле украинлылагъа жесирге тюшген эдиле. Ала кеслери да асламысында аскер къуллукъларын толтургъанла («срочникле») болгъандыла. Украинлы нацистле аланы кеси жанларына тартыргъа, Россейни властьларына къажау турурча этерге, аналарын эмда жууукъ-ахлуларын къажау акциялагъа чыгъарыргъа кюрешгендиле.

Бирде ол да къолларындан келген эди. Ол себепден пленнге тюшген аскерчилени аналарыны комитети къуралгъанды. Ал кезиуде анга киргенлени бир къауумu кеслерин огъурсуз жюрютюп, властьланы терк мадар этмейдиле деп терслеп, сабийлерин жесирликден мычымай чыгъарырларын излегендиле. Уполномоченный, Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы, КъМР-ни Жамауат къоркъуусузлукъ советини Секретары К.Б. Татуев эмда КъМР-ни аскер комиссары бла бирге аналаны комитетини келечилери бла кёп кере тюбешгендиле. Аны бла бирге тюрлю-тюрлю федерал эмда халкъла аралы инстанциялагъа, сёз ючюн Къызыл Жоргъа, РФ-ни Къоруулау министерствосуну аскер полициясына, аскер прокуратураны башчыларына, аскер бёлюмлени командирлерине, Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйине сёлешип тургъандыла. Т. Н. Москалькова тиширыула бла бир акъылгъа келип, аналаны комитетине уполномоченныйни къошарча этгенди. Алышыу болгъандан сора онтёрт жерлешибиз Ата журтларына къайтхандыла, анала уа Т.Н. Москальковагъа бек уллу ыразылыкъларын билдиргендиле.

Федерал уполномоченный Москвада эмда Махачкъалада бардыргъан Координация советлени жыйылыуларына Уполномоченный да къатышханды. Алада субъектледе ахшы сынам бла шагъырейленирге онг болгъанды, эсгертиуле уа эксперт советни кенгешлеринде сюзюлгендиле. Республиканы энчиликлерин эсге алып, Россей Федерацияны Уполномоченныйни Координация советини эсгертиулерин толтуруу мадарланы планы къабыл этилгенди.

Санкт-Петербургну жашау болумну, сакъатланы санын ачыкълагъан кёрюмдюлени эмда ала къалай тюрлене баргъанларын туура этиу жаны бла сынамын дурус кёргенбиз. Москваны да стационар медицина организациялада социал координаторланы ишлерин къурау жаны бла сынамына да тийишли кёзден къарайбыз. Быллай службала къуру кеслери жашагъан инсанлагъа, сакъатлагъа, медицина учреждениядан чыгъып, социал болушлукъ излегенлеге себеплик этерикдиле.

ОНУНЧУ БЁЛЮМ

Къабарты-Малкъаргъа келген тыш къыраллы инсанланы эркинликлерин къоруулау жаны бла иш

Къабарты-Малкъар Республиканы Курортла эмда туризм министерствосуну билдириуюне кёре, 2024 жылда болжал халда кечиндирген жерледе 94 адам бар эди. Ала асламысында Палестинадан келген россейлиле эмда тыш къыраллы инсанла болгъандыла.

Уполномоченныйни аппаратыны келечилери Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны тыш къыраллы инсанланы кечиндирген арасына юч кере баргъандыла. Анда болгъан кезиулеринде 84 инсаннга бу учреждениядa турууну, Уполномоченныйге эмда надзорлукъ этген прокуроргъа кеслерини эркинликлерин эмда закон бла белгиленнген сейирлерин къоруулар умут бла къалай сёлеширге боллугъуну юсюнден ангылатыула берилгендиле. Ол инсанланы тилеклери прокуратура органлагъа, аскер комиссарлагъа, Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны бёлюмлерини башчыларына, Россейни сюд приставларыны службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясына эмда башха власть органлагъа жиберилгендиле.

Палестинаны «Нальчик» курортну учрежденияларында эмда «Маяк» санаторийде тургъан 55 инсаны бла тюбешгенде, аладан бийик эмда орта билим бериу учреждениялагъа кирирге, медицина болушлукъ алыргъа, къачхынчы статус алыргъа себеплик этерге, Палестинада къалгъан жууукъ-ахлуларын Россей Федерациягъа чакъырыргъа тилеклери эсге алыннгандыла.

Сёз ючюн, Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республикада Ич миграция Управлениягъа, КъМР-ни Урунуу эмда социал къоруулау министерствосуна, КъМР-ни Жарыкъландырыу эмда илму министерствосуна, КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуна, Россей Федерацияны Тыш къыралла бла ишлерини министерствосуну Минеральные Воды шахарда Келечилигини башчысына, СНГ-ни, тыш къыраллада жашагъан жерлешлерибизни, Халкъла аралы гуманитар байламлыкъланы ишлери жаны бла агентствону башчысына сёлешгенди.

ОНБИРИНЧИ БЁЛЮМ

Уполномоченныйни конференциялагъа, семинарлагъа, советлени кенгешлерине эмда жамауат-социал магъаналы башха жумушлагъа къатышханы

2024 жылда 8 январьда Уполномоченный Россей къыралны санына Малкъар къошулгъанлы 200 жыл толгъанын байрамлауну эмда анга деп ишлерик эсгертмени жеринде таш орнатыуну сюзюуге къатышханды. 2024 жылда 13 январьда уа В.И. Ленин атлы проспектни бла В.К. Тлостанов атлы орамны мюйюшюнде ол ташны орнатхан кезиуде халкъ жыйылгъан митингде болгъанды.

2024 жылда 24 январьда Музыка театрда Юйюрню жылы башланнганнга аталгъан къууанчлы жыйылыугъа къатышханды. Анда Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В. Коков да сёлешген эди.

2024 жылда 8 февральда «Шёндюгю аграр илмуну айныуу: магъаналы соруула, жетишимле эмда жангылыкъла» халкъла аралы илму-сынам конференциягъа къатышханды эмда анда сёлешгенди.

2024 жылда 15 февральда Афганистандан аскерле чыгъарылгъанлы 35 жыл болгъанына аталгъан митингде сёлешгенди.

2024 жылда 19 февральда, Россей Федерацияны Къырал Советини Илму жаны бла комиссиясыны келечисича, РАН-ны Къабарты-Малкъарда илму арасыны башчысы бла бирге Комиссияны кенгешине къатышып, сюзюуге чыгъарылгъан теманы юсю бла оюмларын туура этгенди.

Былтыр 26-28 февральда Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла Москва областьны Солнечногорск шахарында ётген битеуроссей семинар-кенгешлерине къатышханды.

Монополиялагъа къажау федерал службаны жер-жерли органларыны Нальчикде 2024 жылда 29 майда ётген регионла аралы семинар-кенгешине къатышханды.

Координация советни Махачкъалада 2024 жылда 20-23 майда «Жолу къыйын болгъан, узакъ эмда эл тийреледе жашагъан инсанланы эркинликлери» темагъа жораланып бардырылгъан кенгешинде болгъанды.

Шимал-Кавказ федерал округну субъектлеринде уполномоченныйлени Координация советини 2024 жылда 25 октябрьде Магасда кенгешинде «Россей Федерацияда пробацияны юсюнден» 2023 жылда 6 февральда чыкъгъан 10-чу номерли законну излемлерин толтуруу» темагъа доклад этгенди.

Былтыр дагъыда Къабарты-Малкъарны айтхылы инсанларыны – Мечиланы Кязимни, Бекмурза Пачевни, Али Шогенцуковну, Алим Кешоковну, Юрий Темиркановну, Зумакъулланы Танзиляны, Кураца Каширгованы, Мухадин Беровну юбилейлерине аталгъан къууанчлы жыйылыулагъа къатышханды.

ОЮМЛА:

Россей Федерацияны Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси Ю.Я. Чайка РФ-ни СКФО-дан тышында субъектлеринде адамны эркинликлерин сакълаугъа уллу эс бурады. Къабарты-Малкъарда баш федерал инспектор Д.А. Васильченко бла жууукъ байламлыкъла жюрютебиз. Уполномоченныйле адамны эркинликлери жаны бла болумну эмда бу сферада проблемаланы юслеринден дайым билдирир ючюн, полпред субъектледе уполномоченныйле бла терк-терк тюбеше турса иги боллукъ эди. Аны юсюнден алгъын да айтханбыз, энтта да къайтарыргъа сюебиз: полпредни башламчылыгъы бла СКФО-да бардырылгъан жумушлагъа уполномоченныйле да къатышсала керек эди.

Кеси заманында биз субъектде Уполномоченныйни судьяланы квалификациялы коллегияларына къошарча оюмубузну федерал даражада туура этген эдик. Ол алай болса, инсанланы тилеклеринде бла тарыгъыуларында сагъынылгъан жумушланы терк эмда тынгылы тамамларгъа къолдан келлик эди.

Дагъыда жер-жерли структураланы, бегиреда правону къоруулаучу органланы башчылары, ишлерини эсеплерин чыгъаргъан коллегиялагъа Уполномоченныйни да чакъырсала, иги боллукъду. Биз кёп федерал структураланы Къабарты-Малкъарда бёлюмлери бла ишчи байламлыкъла жюрютебиз, ала бла тийишли келишимлеге къол да салгъанбыз, алай анга федерал арада да себеплик этилсе, инсанланы эркинликлерин эмда къоркъуусузлукъларын жалчытыуда хайырлы болурун белгилерге сюебиз.

Анга кёре къырал эмда муниципал власть органлагъа быллай эсгертиуле этерге сюебиз:

Къабарты-Малкъарны Правительствосу докладны сюзгенде, кесине бойсуннган структуралагъа Уполномоченныйни эсгертиулерин толтурургъа эмда аны эсеплери бла шагъырейлендирирге тийишлиди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Администрациясыны Башчысы, Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти, министерствола бла ведомствола, ол санда республиканы тийресинде ишлеген федерал структурала бла Уполномоченный жууукъ байламлыкъда ишлейди. Биз чурумладан къачмайбыз, алай аланы кетериу ишибизге тийишли органла къатышыргъа керек эселе, обращенияланы алагъа жиберебиз. Уполномоченныйни юсюнден законнга тийишликде, ала аланы сюзедиле эмда этген оноуларыны юслеринден билдиредиле.

Сёз ючюн, Россей Федерацияны субъектлеринде уполномоченныйлени Координация советини кенгешинде, Уполномоченныйни борчларына кирмеген эсгертиуле берилгендиле, алай оноу этерге уа керек эди. Биз Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председатели Мусукланы Алийге сёлешип, оюмларыбызны билдиргенбиз:

- ёкюллени саны кёп заманны ичинде «Россей Федерацияда ёкюллюкню юсюнден» 2002 жылда 31 майда чыкъгъан 63-ФЗ Федерал законну 24-чю статьясыны 1-чи пункту бла тохташдырылгъан мардасына жетмеген сюд районлада юридический консультацияла ачаргъа боллугъун сюзерге;
- жолу къыйын болгъан, узакъ жерледе эмда элледе жашагъан инсанланы биринчи медицина-санитар болушлукъ бла жалчытыуну къайгъысын кёрюрге. Ол хакъсыз медицина болушлукъ бериу жаны бла къырал гарантиялагъа, ол санда борчлу халда медицина страхование этиу программаларына тийишликде бардырылыргъа керекди;
- школ автобусланы эмда ала жюрюген жолланы жангыртыргъа жер-жерли бюджетледен ахча бёлюуню онгларын сюзерге;
- китапханаланы мурдорларында право информация арала къурауну эмда айныытыуну ишин этерге, бу жаны бла бегиреда узакъ жерлеге эмда эллеге энчи эс бурургъа;
- дистанциялы амалланы хайырланып, узакъ элледе школчулагъа тынгылы билим алыргъа онг берирге, билим бериу учреждениялада окъугъанланы эмда устазланы информация-дидактика программала бла жалчытыргъа;
- узакъ жерледе эмда элледе школлада устазланы усталыкъларын кючлендирлик специалистлени ишге чакъырыргъа;
- узакъ жерледе эмда элледе педагогла жетерча этерге, устазланы хакъсыз жашау журтла бла жалчытыуну къайгъысын кёрюрге.

Жамауат институтланы эм уллу жетишимлеринден бирине тутулуп тургъан инсанланы праволарын къоруулау жаны бла Жамауат къарау комиссия къуралгъанын санаргъа тийишлиди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат къарау (ОНК) кёп жыл ишлейди, кесини да сагъынылгъан инсанланы праволарын къоруулау жаны бла иги сынамы барды. Биз аны бла байламлыкъ жюрютебиз. Бирге СИЗО-ланы, УФСИН-ни учрежденияларын тинтген тёре барды. Алагъа ОНК-ны, Жамауат палатаны, Уполномоченныйни аппаратыны, прокуратураны, дин конфессияланы келечилери да къатышадыла.

Аны хайырындан следствиягъа тюшген инсанланы праволары къалай сакъланнганларына, ала къалай тургъанларына контроль этиледи. Кёп тарыгъыула жеринде окъуна сюзюледиле эмда тийишли оноула этиледиле. Республиканы башчыларыны болушлукълары бла кёп жумушла, ол санда финанс жаны бла да, тамамланнгандыла. Алай ОНК кюч алып, андан ары айныр ючюн, аны келечилери уа граждан жамауатны сыйлы адамлары болуп, халкъда намыслары жюрюр ючюн, аны ишини юсюнден СМИ-де да билдириу жаны бла мадар этерге керекди.

Дагъыда жамауатха магъаналы проектлени бардырыу бла кюрешген тюрлю-тюрлю республикалы советлени ишлерине ОНК-ны башчысын чакъырыргъа, организацияны келечилерин онгдурууну къайгъысын да этерге тийишлиди.

Организацияны адамлары хакъсыз ишлейдиле, учреждениялагъа жамауат транспортда барадыла. Аны эсге алып, комиссиягъа бир улоу берилсе неда аны башчысыны улоу чакъырыргъа эркинлиги болса, иги боллукъ эди.

Россей Федерацияны ФСИН-ини башчыларына быллай эсгертиуле этебиз:

ахыр беш жылны ичинде Уполномоченныйге Къабарты-Малкъарда жууапха тартылгъанланы республиканы тийресинде къоюгъуз, башха регионлада жууапха тартылгъан жерлешлерибизни КъМР-де неда СКФО-да колониялагъа кёчюрюгюз деп жарым жюзден артыкъ тилек келгенди. Бу кезиуде биз жаланда экисине болушалгъанбыз. Къалгъан тилекле уа сансыз этилип къалгъандыла. Жууапха тартылгъанланы субъектни кесинде къояргъа, узакъда колониялада кечиннгенлени юйюрлери эм жууукъ-ахлулары жашагъан жерлеге жууугъуракъгъа кёчюрюрге боллугъун сюзерге чакъырабыз.

АХЫРЫ

2025 жылда биз совет халкъны Уллу Ата журт урушда Хорламны 80-жыллыгъын белгилерикбиз. Къыралны Президенти В.В. Путин 2025 жылны Ата журтну къоруулаучуну жылына санагъанды. Тёреде болгъаныча, къырал эмда муниципал власть органла, жамауат институтла, жамауат организацияла эмда биригиуле, дин конфессияла эм башхала, ол санда Уполномоченный да, Ата журтну къоруулаучуну жылында Уллу Хорламны байрамын белгилерге хазырланадыла. Биз, правону къоруулаучула, Уллу Ата журт урушха къатышханланы эмда аланы (ауушханланы) юй бийчелерини, тылда урунганланы, энчи аскер операцияны ветеранларыны, аскер къазауатланы ветеранларыны эркинликлерин къоруулауну жалчытыу бла кюрешип турлукъбуз. Абадан адамла, саулукъларында чекленнген онглары болгъан инсанла, сакъат эмда ёксюз сабийле да кёз туурабызда турлукъдула. Бизни борчубуз – аланы эркинликлери толусунлай жалчытынырча, кеслерине да социал тёлеуле эмда льготала заманында эмда толусунлай берилирча этиудю.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысында Советни келечисича, афган урушну ветераныча, «Къабарты-Малкъар Республиканы Жигитлери» республикалы программаны тамамлаугъа къошуллукъма. Битеу болгъан онгланы хайырланып, энчи аскер операциягъа къатышханлагъа эмда аны ветеранларына жамауатны эмда къыралны жашауууна тири къошулургъа, социал жаны бла келиширге, аланы усталыкъ эмда оноу этиу хунерликлерин айнытыргъа эмда жашауда жер табаргъа себеплик этип турлукъма.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны Малкъар Россей къыралны санына къошулгъанлы 2027 жылда 200 жыл толлугъун байрам халда белгилеуню юсюнден буйругъу республиканы жашаунда эм магъаналы шартча кёрюннгенди, аны политика оюмлулугъун ачыкъ этгенди. 2025 жылда бу Буйрукъну тамамлау башланнганды. Белгиленнген жумушла бары да жамауат сюзюуге чыгъарылыргъа, аны бирикдирирге, адамлада патриотлукъ эмда бирлик сезимлени, миллетлени бла динлени араларында мамырлыкъ эмда келишиулюк къураргъа керекдиле.

«Къырал жашарча, эркинликле да жашаргъа керекдиле», - дейдиле акъылманла. Биз ала айтхан жанлыбыз, анга къолдан келгенича себеплик этип турлукъбуз.

ЗУМАКЪУЛЛАНЫ Б.М.,
Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный.

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан
ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи – 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь – 40-28-97.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.
Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а
Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады – геуюрге, орта, шабат кюнледе.

Тиражы 1882 экз. Заказ № 637
Багъасы 13 сомду.
РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru